KURTULUŞ

sosyalist dergi

ÇİN`DEKİ GELİŞMELER

•

TÜRKİYE`DE DEVLET

•

FAŞİZMİN DOĞUŞU

GİAMPİERO CAROCCİ

9

ŞUBAT 1977

KURTULUŞ

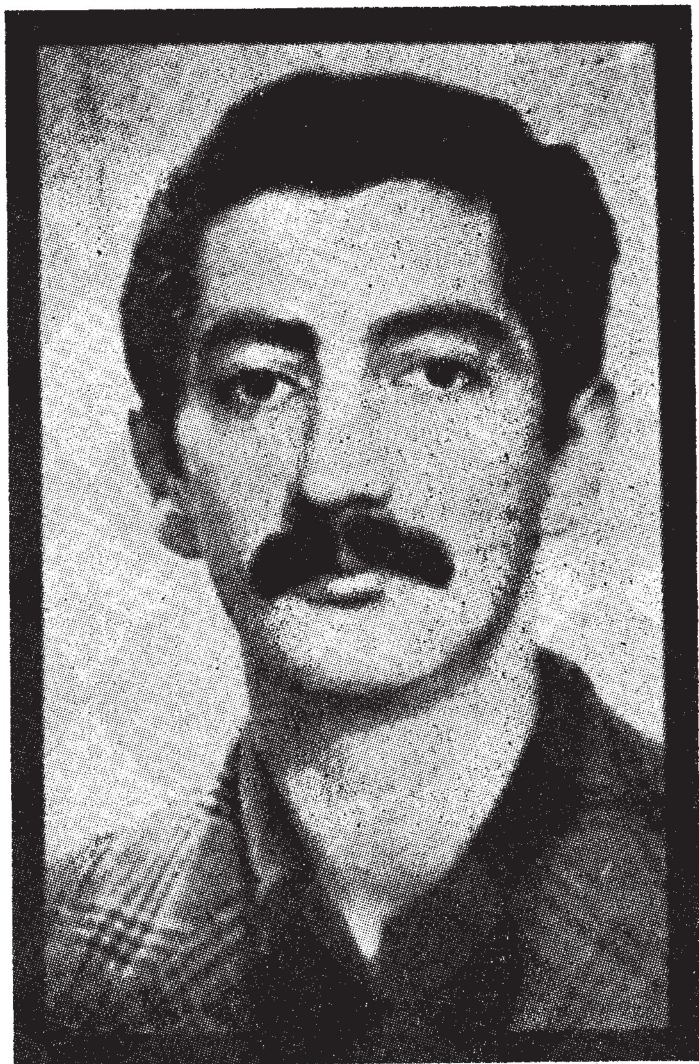
sosyalist dergi

AYLIK DERGİ
Şubat 1977
YIL: 1 — SAYI: 9

Sahibi: **İsmail AYÇİÇEK** / Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: **Mustafa EKER**/Yönetim ve Yazışma Adresi: İbrahim Müteferrika Sok. Fazilet Han, Kat: 4 No: 409 ULUS - ANKARA / Abone Bedeli: **Yıllık 75 TL. Altı Aylık 40 TL.** dir

İÇİNDEKİLER

Dizgi - Tertip ve Baskı
Zafer Matbaası
İSTANBUL

ZEKİ ERGİNBAY
1948 – ....

ZEKİ ERGİNBAY'IN ANISI MÜCADELEMİZE ÖNDER OLSUN

Oligarşi bir yoldaşımızı daha aramızdan aldı. Yiğit, kararlı, çalışkan ve mütevazi bir sosyalist olan ZEKİ ERGİNBAY sekiz gün süren işkence sonucunda kahpece katledildi. Zeki'nin öldürülüşü oligarşinin bugüne kadar ki saldırılarında yeni bir dönemdir.

Ülkü Ocaklı faşistlerce vurularak öldürülen Cerrahpaşa Tıp Fakültesi öğrencisi 2 yurtsever'in cenazesinden bir gün sonra, İstanbul'un en kalabalık semtlerinden birinde güpegündüz kaçırılan ZEKİ ERGİNBAY'a sekiz gün boyunca işkence yapıldı. Elektrik verildi. Zincirlendi. Vücudunun çeşitli yerleri jiletlerle kesildi, parçalandı, vücudunda sigaralar söndürüldü. 8 gün, 8 gece yoldaşımıza it sürüleri tekrar, tekrar saldırdı. Ve sonunda kahpece katlettiler. Göğsünden tek bir kurşunla vurdular. Ustaca, profesyonelce.

ZEKİ ERGİNBAY'ın katilleri bulunamadı. Bulunamayacak da. Onu siyasi polisin zindanlarında görenler var. Oysa polis, ailesinin başvurusu üzerine savcılığın sorusunu; «elimizde böyle bir kişi yok» diye cevaplandırdı.

Ailesi onun faşistler tarafından kaçırılmış olabileceğini düşünmüştü. Ülkü Ocaklı faşistle-

rin elindeki EDİRNEKAPI yurdunda olabilirdi. Cumartesi günü savcılığa başvuruldu. Verilen dilekçede yurdun aranması istendi. Her gün en ufak bir nedenle devrimcilerin kaldıkları yurtları aratan savcılık; «tatil» nedeniyle dilekçeyi red etti. Dilekçe Pazartesi günü yeniden verildi. Çarşamba günü ZEKİ ERGİNBAY İstanbul civarında bir ormanlıkta ölü olarak bulundu. Yapılan otopsi sonuçlarına göre öldürüleli 3 ya da 4 gün olmuştu. Yani savcının Edirnekapı yurdunun aranması için verilen dilekçeyi reddettiği gün. Edirnekapı yurdu yoldaşımızın cenaze töreninden 1 gün sonra arandı. Yurt hemen hemen boştu. Bir miktar boş mermi kovanı ve bir kanlı satır bulundu. Kimbilir hangi devrimcinin kanı bulanmıştı.

ZEKİ ERGİNBAY'ın katili kimdir?

Siyasi poliste görülmesine rağmen; «yok» diyen siyasi polis mi? Emniyet müdürü mü? Yoksa MİT, kontr-gerilla mı? Edirnekapı yurdundaki ya da başka yerlerdeki faşistler mi? Yurdun aranması için verilen dilekçeyi reddeden savcı mı? Yurdun aranmasını 3 gün boyunca savsaklayan yetkililer mi? Yurdun aranacağını faşistlere haber verip, önceden boşalttıranlar mı? Yoksa bütün başvuruları cevapsız bırakan İçişleri Bakanı mı?

Bunların hepsi ZEKİ ERGİNBAY'ın katilleridir. Onun katili işçi-emekçi sınıfların ve onların öncüleri sosyalistlerin düşmanı oligarşidir. ZEKİ'nin ve diğer yüzlerce yurtseverin, sosyalistin katili oligarşidir, oligarşik devlettir.

Oligarşi işçilerin-emekçilerin tüm demokratik haklarına azgınca saldırmaktadır. Onun arzusu, demokratik hakların tümüyle ortadan kal-

dırıldığı, tek bir muhalif sesin dahi kalmadığı bir devlet biçimidir ve bu; faşist devlettir. Oligarşik devletin tüm organları yukarıdan aşağıya Türkiye halklarına saldırıyor. Diğer taraftan da «sivil» faşist güçleri ile oligarşi, faşist devlet için kitle tabanı oluşturmaya çalışıyor.

ZEKİ ERGİNBAY'ın hunharca öldürülüşü çeşitli açılardan yeni bir cinayetler döneminin başlangıcıdır. Öldürülüş biçimi bunun bir kanıtıdır.

Oligarşi mesleki örgütlere, demokratik örgütlere de yeni bir biçimde saldırıya geçti. Yıkamadığı, yok edemediği, ele geçiremediği mesleki ve demokratik örgütlerdeki en bilinçli, en kararlı unsurlara saldırıyor. Bu örgütlere yılgınlığı yerleştirmeye çalışıyor. Ama aldanıyorlar. Demokratik kuruluşların önderleri emperyalizme ve oligarşiye karşı Demokratik Halk Devrimi mücadelesinin birer parçasıdırlar. Onlar devrimci mücadelenin yılmaz omuzdaşlarıdırlar. Onları yıldıramayacaklar, çünkü, onlar faşizme karşı omuz omuza mücadelenin bilincindedirler.

Gün mücadele günüdür. Gün faşizme karşı sımsıkı birleşme, kenetlenme ve kavga günüdür. Faşizme karşı omuz omuza olma günüdür. Yılgınlığın, pasifizmin aramızda yeri yok. Düşman bellidir. Düşman, faşist devlete geçmek için saldıran oligarşi ve ardındaki emperyalizmdir.

Bu oligarşik devlet yıkılmadıkça, oligarşinin egemenliği yerle bir edilmedikçe, emperyalist işgal kırılmadıkça faşizme karşı mücadelemizin zaferi mümkün değildir.

Elimizde tüm demokratik hakları emperyalizme ve oligarşiye karşı birer savaş siperi hali-

ne getirmeliyiz. Her biri için sonuna kadar savaşmalıyız. Demokratik haklar işçilerin-emekçilerin Demokratik Halk Devrimi mücadelesinin nefes borularıdır. Bize taze hava verirler. Soluk aldırırlar. Ancak faşizme karşı mücadelenin zaferi demokratik hakların savunulması, ilerletilmesi ile gerçekleşemez. Demokratik haklar, devrim mücadelesinin yan ürünleridir. Geçerken kazanılan mevzilerdir. Esas olan Demokratik Halk Devrimi'nin zaferidir.

Bir ZEKİ öldü yüzlerce, binlerce yeni ZEKİ saflarımıza katıldı, katılıyor. ZEKİ'yi vuranlar, onun görev bayrağını yere düşüreceklerini sandılar. Oysa, onlarca, yüzlerce el o bayrağa uzandı, daha yükseklere kaldırıyor. Onun mücadelesi devrimin yüzlerce sıra neferi tarafından sürdürülüyor.

ZEKİ yoldaşımız yiğitti. Emperyalizme, ve oligarşiye karşı, faşist saldırılara karşı en ön safta idi. Aktif mücadelenin içindeydi. Onun yiğitliği bize örnek olmalı. ZEKİ yoldaşımız kararlı bir sosyalistti. Ne 12 Mart'ın işkencehaneleri, ne de günümüzün baskı ve zulmü onu yıldırmadı. ZEKİ yoldaşımız çalışkandı. Her görevi üstlenir, tüm gücüyle, bilinciyle üstesinden gelirdi. Az konuşur, çok çalışırdı. Onun kararlılığı, çalışkanlığı bize örnek olmalıdır. ZEKİ yoldaşımız mütevaziydi. Onun için küçük, büyük iş yoktu. Devrim mücadelesinin bütün görevleri onun için kutsaldı. Onun mütevaziliği bize örnek olsun. Mücadelesini bıraktığı yerden sürdürelim, ilerletelim.

Anısı önder olsun.

KURTULUŞ

ÇİN'DEKİ GELİŞMELER

«Sovyetler Birliği'ndeki arkadaşlar ve Sovyet halkı, Lenin'in öğretilerine uygun hareket ettiler. Kısa bir süre içinde parlak başarılara ulaştılar. Son Sovyetler Birliği Komünist Partisi kongresi bir çok politik ilkeyi doğru olarak ortaya koydu. Ve parti içindeki eksiklikleri kınadı. Güvenle söylenebilir ki, gelecekteki çalışmaları eşsiz bir gelişme gösterecektir.» (Mao Tse Tung, ÇKP 8. Kongresi, Eylül 1956)

Bu sözler Kruşçev'in egemen olduğu ve muhalefet adına hiçbir pürüzün bırakılmadığı ünlü SBKP 20. Kongresi hakkında Başkan Mao tarafından söylenmiştir. «Gelecekteki çalışmaları eş**siz bir gelişme gösterecektir.»**

Çin'e göre bu «eşsiz gelişme»nin ne olduğu 1960 sonrasında anlaşıldı: **Sovyet Sosyal Emperyalizmi.**

Ama bu teori parçalarıyla birlikte ele alındığında yeni bir dünya tahlilinin ifadesi oluyordu. Ünlü **üç dünya tahlili.** Bu gelişime paralel olarak Çin'in iç politikası da bir dizi yeni gelişimler sergiledi. Liu Şao Şi, Lin Piao, Cu En Lai, Teng Siao Ping, Hua Kua Feng, «Yao Wen Yuan, Çiang Çing, Çang Çun Çiao, Wang Hung Wen».

Bunlar son onbeş yıl içerisinde Çin siyaset sahnesinde en çok ismi duyulan kişiler. Cu En Lai ve Hua Kua Feng hariç, aynı zamanda hepsi de, «kapitalist yolu tutanlar», «hainler», «eşkiya» diye lanetlenen insanlar. Bir dönemde başta gelen, ülkenin siyasetinde en önemli görevleri yerine getiren kişilerin, daha sonra «burjuvazinin ajanları olduğunu öğrenmek». Başkan Mao'nun Çin'i hemen hep burjuva ajanlarıyla birlikte yönetmekte olduğunu söylemekle farklı şeyler olmasa gerek. Bu iddialar aynen, Nikson'un, Kissinger'in, Ford'un proletaryanın ajanları olduğunu iddia etmek gibi birşey.

Çin iç politikasındaki gerçekler hemen hiçbir zaman için gerçek içerikleriyle açığa çıkmamıştır. Bu nedenle de yerli şabloncularımız bir ona bir buna yapışmakta, ama ayrılıkların gerçek nedenlerini bilmediklerinden bir yıl önce göklere çıkardıkları kişilerin bir yıl sonra «burjuvazinin ajanı» olduğunu öğrenerek (!) Çin'de hakim olan kanadın ağzıyla suçlamalara katılmaktadırlar. Ağzıyla diyoruz çünkü kuyruğuna yapıştıkları kanadın hangi görüşü temsil etmekte olduğunu bilmediklerinden soruna yalnızca lanetleme kampanyalarında kullanılan sloganlarla katılmaktadırlar. İşte Liu Şao Şi; işte Lin Piao; işte Teng Siao Ping; işte «dörtlü çete» dedikleri. Türkiye'deki karikatürlerinin hali ise kapı kapı dolaşıp kendisine efendi arayan sergüzeştler misali.

Olayın Türkiye'ye yansımaları açısından en önemli yanı, teori diye uydurulan şeylerin ne kadar tabansız olduğunu kavrayabilmek.

Birinci önemli sorun sosyal emperyalizm so-

runu: Bu teoriyi savunanlar geçmişi genellikle Troçkizm ile suçlamışlardır. Ama bu sosyal emperyalizm sorununda Troçkizme ne kadar yakın olduklarını, onun eklektik bir kopyası olduklarını hiçbir zaman farkedememişlerdir. Yahut farketmişlerdir de Troçkizme yamanmak işlerine gelmez. Troçkistler elli yıldan fazladır ki Sovyetler Birliğindeki yapının sosyalizm ile alakasının bulunmadığını kanıtlamak üzere dağlar gibi döküman ortaya getirmişlerdir. Ama onlar daha insaflı olmuşlar, SSCB'yi sosyalist değilse de «işçi devleti» diye nitelendirmişlerdir. Aradaki fark: Troçkistler Stalin'e de saldırarak işe başlamışlar, gölgeleri ise Kruşçev'e saldırarak. Gösterilen kanıtların aynı olduğunu farkedebilmek için Troçkistlerin bu konuda yazmış oldukları bir kaç incelemeyi ele almak yeterli olacaktır. Ve Çin şabloncularının ideolojilerinin temeline yerleştirdikleri bu sosyal emperyalizm teorisiyle kimlerin Troçkizme daha yakın olduğu anlaşılacaktır. Bu durumda gölgeleri izlemek yerine asılları izlemek mantıken en doğru olanı olur.

Türkiye'deki yansımalarda bir diğer önemli yan olan «Kültür Devrimi» sorunu mevcuttur. «Kültür Devrimi»nin Mao'nun sosyalist teoriye yaptığı bir katkı olduğu iddia edilir. Bunun doğru olmadığını anlayabilmek için Marx, Engels ve Lenin'in alt yapı-üst yapı ilişkileri konusundaki tartışmalarını gözden geçirmek yeterli olacaktır. Bunun ötesinde Çin'deki biçimiyle bir «Kültür Devrimi» kasdedilecek olur ve bunun katkı olduğu söylenecek olursa ona denilebilecek birşey yok. Yalnızca katkı mıdır değil midir çok su götürür ama, bilinen anlamıyla bir kültür devrimi olmadığı aşikardır.

Bilindiği üzere «çılgın akan bir nehir gibi olan Çin»de kültür devriminin birinci sorumlusu Mao'nun karısı Çiang Çing, bir dönemdeki en büyük koruyucusu da Lin Piao idi. Diğer kişiler ise bunların çevresinde sivrilen isimlerdi. Bu isimlerin başında gelen «umut verici teorisyen» Yao Wen Yuan ve «kabiliyetli genç yönetici» Wang Hung Wen'dir. Lin Piao'nun akıbeti malum. Kültür devrimi yapıyoruz gürültüsü içerisinde önce halifelik ve ardından darbecilik hesaplarını sürdürmüştür. Lin Piao'nun ölümünden sonra sivrilenler ise Mao'nun karısı Çiang Çing ve çevresi olmuştur.

«Devrimci operalarıyla» nihilizme doğru ilerleyen Çiang Çing, Kültür Devriminin simgesi olmuş, Çin'deki kültür ve sanat hayatını kendi denetimi altına almıştır. Mao'nun kendisine «öküzün altında buzağı arama» diyerek yasaklamaması gerektiğini belirttiği eserleri yasaklamış ve onları burjuvazinin yapıtları olarak damgalamakta tereddüt etmemiştir. Bu yapıtlar burjuvazinin miydi, değil miydi birşey söylenemez ama bugün serbestce ortaya çıkabilmeleri oldukça şey anlatır.

«Kültür Devrimi»nin bu kısa panaroması, Çin'deki son on yıllık yaşamın iktidar mücadelesi yapan kanatların biribirilerini tasfiye etmek amacıyla sürdürdükleri çabaların örtüsünün «Kültür Devrimi» deyimi olduğunu gösterecektir. Ortada kültür devrimi adına hiçbir şey yoktur. Ama örtü kaldırıldığında görülen bir kanatlar arası iktidar mücadelesi vardır. Bunun adına da kültür devrimi değil, siyasi mücadele denir.

Sürdürülen bu siyasi mücadelede kimler neyi savunmaktadır berrak değil. Her kanat başkan Mao'nun çizgisini savunduğunu iddia etmektedir. Kültür devrimine kadar Mao ne diyor ortada. Ancak son on yıldır bir takım sloganların dışında başkan Mao ne söylüyor? O da açık değil. **Son Yazıları** diye yayınlanan kitaba güvenirsek, Marksizmden son derece uzak sözlerden başka birşey bulmak mümkün değil. Bir çokları bu kitap için rahatlıkla CIA uydurması bile diyebiliyor. Çünkü Çin devriminin baş mimarına bu görüşleri yakıştıramıyorlar.

Bu ideolojik kargaşada berrak olan bir tek şey var, o da sosyal emperyalizm. Onun da gerçek kökenine inebilmek için Troçkizme dönmek gerekiyor.

Bu karmaşık görüşlerin Türkiye'deki takipçileri de durumu Çin dergileri ve Pekin radyosunun yönetimde olanın yorumlarına bağlanarak izliyorlar. Elbetteki radyo kadar dergilerde parti ve iktidarda hakim olanların görüşlerini yansıtacaktır. Böyle bir zorunlulukla yüzyüze bulunan şabloncuların da acınası bir halleri ortaya çıkıyor. Bir müddet önce tercüme edip görüş diye savunduklarına, yeni bir klik egemen olunca onların yorumlarıyla veryansın küfür. «Sürekli birşeyler yapıp yaptıklarına küfreden bir insan»ı düşünmek bu acınası durumu daha açıkca ifade eder.

Çin'de son durumda Çiang Çing ve çevresini tasfiye ederek parti ve devlet yönetimini kontrol ediyor görünen Hua Kua Feng şabloncularımızın yeni umudu. Fazla gecikmeden Hua Kua'ya biat etmiş olduklarını ilan etmiş durumdalar.

Bir müddet önce Cu En Lai'ın ölümünden sonra başbakanlık görevini yürüten Teng Siao Ping tasfiye edildiğinde bütün celadetleriyle Teng'in Sovyet ajanı olduğunu anlatmakta idiler. O dönemde henüz Çiang Çing ve çevresi duruma hakim görünüyorlar ve bizim şabloncularımızdan da onlar hakkında en ufak bir kem söz işitmek mümkün olmazken, Teng Siao Ping'i lanetleme kampanyasına katıldıkları görülüyordu. Çiang Çing ve çevresinin tasfiyesinden sonra ise kendilerinin ifadelerine göre proleter devrimci çizgiyi Hua Kua Feng temsil etmektedir. Ancak hatırlanması gereken küçük bir nokta da Teng Siao Ping'in partiden ihraç edilmediği ve alt görevlerde de olsa parti içerisindeki pozisyonunun korunduğunun Hua Kua Feng tarafından ilan edildiği. Bu durum Çin'de yeni başlayan «Teng başbakanlığa getirilmelidir» kampanyasıyla birleştirildiği takdirde daha başka bir anlam kazanacaktır. Çiang Çing taraftarlarıyla mücadele etmek zorunda olan Hua Kua'nın Teng Siao Ping ile bir ittifaka girmesi ve onun başbakanlığa atanmasına yardımcı olması hiç uzak bir ihtimal olarak görünmemektedir. Böylesine bir durum ise **hain** olarak tanımlanan bir kişi ile proleter devrimci çizgiyi temsil ettiği söylenen kişi arasında iktidardaki bir ittifaktır ve şabloncularımıza göre devrimin satılması olmayacak mıdır? Böyle bir ihtimalin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini hayat gösterecektir. Ama biz şabloncularımıza sonlarının ne olduğunu şimdiden göstermeye çalışıyoruz. Böyle bir çizgiye kitlelerin güveninin ne olabileceğini ise hayat hergün göstermektedir. Sovyet düşmanlığı ve anti-komünist duyguların ok-

şanmasıyla sürdürülen bir siyasetin sonu sosyalizm adına iflastır.

Bu söylediklerimizdeki gerçeklik payını şabloncular görmek istemeyeceklerdir. Ama hayat onların kafalarına vura vura kabul ettirecektir.

KURTULUŞ

DÜZELTME

Dergimizin 8. sayısında önemli bir dizgi yanlışı olmuştur.

Sayfa: 85, satır: 12'nin doğrusu: «'...ülke içindeki çelişkiler GÖRÜNÜŞTE yumuşamış' tır.» olacaktır. Düzeltîr, özür dileriz.

TÜRKİYE'DE DEVLET

Türkiye'de devlet deyince, aslında, Türkiye toplumunun uzun tarihsel gelişim süreci içerisinde, devletin doğuşu, gelişimi ve bunun sınıf ve sömürü ile ilişkisinin birlikte kavranılması anlaşılmalıdır. Fakat bu çok detaylı bir incelemenin konusu olduğundan, biz şimdilik kendimizi yakın tarihimizle sınırlayacağız ve hatta bunun da kısa bir özetini vermeye çalışacağız. Yani ülkemizde ilk burjuva demokratik devrim atılımı olan 1876 dan başlayıp 1977'ye (günümüze) kadarki yüz yıllık tarihi süreç içerisinde, devletin önce feodal tipinden, kapitalist devlet tipine geçişini, bunların biçimlerini ve devletin günümüzde aldığı son biçim olan oligarşik devleti inceleyeceğiz.

Önce konuya açıklık getirmek için Marx'ın şu çözümlemesini kavramaya çalışalım. «Karşılığı ödenmemiş artık emeğin doğrudan doğruya üretici olan kimselerin elinden zorla alındığı özgül ekonomik biçim,» diyor Marx, «egemenlik ve bağımsızlık ilişkisinin doğrudan doğruya üretim sürecinde doğup geliştiği ve üretim süreci üzerinde belirleyici bir etmen olarak etki yaptığı yöntemi belirler. **Üretim ilişkilerinden doğan ekonomik topluluğun bütün yapısı ve onunla birlikte**

özgül siyasal yapısı da bu temel üzerinde kurulur. Üretim araçları sahipleriyle gerçek üreticiler arasındaki doğrudan ve dolaysız ilişki —belli bir zamandaki biçimi emek tiplerinin ve tekniklerinin ve dolayısı ile emeğin toplumsal üretim gücünün gelişim sürecinde belirli bir aşamaya tekabül eden bu ilişki— **daima, egemenlik ve bağımlılık arasındaki ilişkilerin siyasal biçimini içeren, bütün toplumsal yapının en gizli sırrını, saklı temelini, yani kısaca devletin özgül biçimini açığa vurur. Bu aynı ekonomik temelin, her ne kadar başlaca koşulları her yerde aynı olsa da, görünüşte sonsuz değişiklikler göstermesini önlemez.** Bu tür değişiklikler, sayısız görgül (ampirik) koşulun, doğal çevrenin, ırk kompozisyonunun, dış tarihsel etkilerin, vb. nin ürünleridirler ve görgül olarak belli koşulların çözümlenmesi aracılığıyla anlaşılabilirler.» (1) (abç)

Marx'ın devlet, sınıf ve sömürü arasındaki ilişkinin diyalektik ve tarihi materyalizm açısından en özlü anlatımı olan bu çözümlemesinden çıkardığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz.

1) Belli bir devlet tipini anlamanın anahtarı, ele alınan sınıf egemenliği tipinin dayandığı egemen sömürü tipini anlamaktır.

2) Belli bir tarihsel kategoriye girmeyen, belli bir ekonomik temelin siyasal üst yapıdaki ifadesi olmayan devlet tipi ve biçimleri düşünülemez.

3) Egemen sömürü tipinin saptanması, özgül bir tarihsel sınıf egemenliği tipinin

1) K. Marx, Kapital III. Cilt, aktaran Stanley W. Moore Devlet Kuramı, s. 26-27, Teori Yayınları.

yapısını çözümlemek için gereklidir, fakat bu hiç de yeterli değildir. Çünkü devlet biçimini açıklayamaz. Devletin «özgül biçimini» anlamak için, aynı sömürü tipi üzerinde yükselen toplumlarda görülen ekonomik yapıdaki değişikliklerin siyasal üst yapıdaki farklılıklarını kavramak gerekir

4) Her bir asal devlet tipinin somut örneklerinin gösterdiği politik üst yapının karmaşıklıkları, her bir temel ekonomi tipinin somut örneklerinin gösterdiği sınıfsal yapının karmaşıklıkları ile bağıntılıdır. «Bütün toplumsal yapının en gizli sırrını, saklı temelini, yani kısaca devletin özgül biçimini» anlamanın anahtarı bu olmalıdır.

5) O halde asal devlet tiplerini ve «son derece çeşitli» biçimlerini anlayabilmek için, ele alınan her bir toplumu somut olarak incelemek gereklidir.

Ülkemiz somutunu incelemeye başlamadan önce, Marx'ın çözümlemesinden çıkardığımız sonuçları sınıflı toplum tarihinde kısaca izleyelim.

Köleliğin ilkel biçimlerinden serfliğe, oradan da kapitalizm ve sosyalizme kadar olan toplumların tarihi gelişimi içerisinde, **her bir temel ekonomi tipine uygun düşen ve bu temel ekonomik yapının siyasal üst yapıdaki ifadesi olan sınıf egemenliği tipi olarak devlet tipleri vardır.** Bunlar, farklı toplum biçimleri veya farklı üretim biçimleri olarak bildiğimiz, ve insanlık tarihinin materyalist gelişiminde gördüğümüz **köleci, feodal, kapitalist ve sosyalist devlet tipleridir.**

Fakat her bir toplum biçiminin siyasal üst yapısı, «aynı **ekonomik temelin ifadesi olmasına rağmen, görünüşte sonsuz değişiklikler göstermesini de» önlememiştir.** Çünkü «bu tür değişiklikler, sayısız görgül koşulun, doğal çevrenin dış tarihsel etkilerin, vb.» nin ve hatta «ırk kompozisyonunun» ürünleriydiler.

Sözgelimi **köleci çağda**, devlet çok çeşitli biçimler almıştı. Monarşik, Cumhuriyet, Oligarşik biçimlere bürünmüştü. Fakat «kölelik çağında ortaya çıkan bütün bu ayrılıklara rağmen, köleci çağın devleti ister monarşi, ister aristokrasi, ister demokrasi olsun (özünde) köleci bir devletti.» (2)

Feodalizm çağındaki devlet biçimleri de çeşitlilik gösteriyordu. Feodalizmde «sadece feodal toprak ağalarının egemenliği tanınmasına» rağmen zayıf da olsa, gene monarşi ve aristokratik cumhuriyet biçimleri vardı.

Kapitalizm çağında ise, devlet çok daha çeşitlilik gösteriyordu. Monarşik, demokratik cumhuriyet, faşist, oligarşik vb. «Burjuva devlet biçimleri **son derece çeşitlidir,** (abç) ama nitelikleri hep aynıdır: Bütün bu devletler, son tahlilde, şu ya da bu biçimde, ama zorunlu olarak, **bir burjuva diktatörlüğüdür.** Elbette kopitalizmden sosyalizme geçişde, politik biçimler bakımından büyük bir bolluk ve geniş bir çeşitlilik göstermekten geri kalmaz; ama hepsinin nitelikleri aynı kalacaktır: **Proletarya diktatörlüğü..»** (3)

Günümüzde, kapitalizmden sınıfsız topluma

---

2) Lenin, Devlet, Aşama Dergisi, sayı 1
3) Lenin, Devlet ve İhtilal, s. 48.

geçiş çağında da sosyalist devletlerin, yani proletarya diktatörlüklerinin Sovyetik ve Halk Demokrasisi biçimlerinin görülmesinin anlamı budur. Demek ki «aynı ekonomik temelin» siyasal üst yapıdaki ifadesi olan devlet «her ne kadar başlıca koşulları her yerde aynı olsa da» yani onun özü aynı olsa da «görünüşte sonsuz değişiklikler» (değişik biçimler) göstermesini önlemez. Bu değişiklikler farklı sömürü tipi üzerinde oluşan, köleci, feodal, kapitalist, sosyalist devlet tiplerinin başlıca biçimleri olabileceği gibi, belli bir zaman süresince tarihi olarak egemen sömürü tipi değişmeyen, fakat «egemenlik ve bağımlılık ilişkilerinin» ekonomik ve sınıfsal karmaşıklıklarına göre değişen aynı -tek- bir toplumda görülen devlet biçimleri çeşitliliğinde de yansır.

Marx, örneğin İngiltere ve Fransa'da feodalizmden kapitalizme geçiş çağında feodal devlet tipinden kapitalist devlet tipine geçişte iki farklı biçimin oluşumunu şöyle çözümler.

«Bay Guizot'nun ancak İngilizlerin üstün kavrayışıyla açıklayabildiği **İngiliz devriminin tutucu karakterinin** anlaşılmazlığı, burjuvazi ve büyük toprak sahiplerinin çoğunluğu arasındaki uzun süren ittifaktır, İngiliz Devrimini toprağı parçalara bölerek toprak üzerindeki büyük mülkiyeti yıkan Fransız devriminden temelde ayırdeden bir ittifak.» (4) (abç)

Bu iki farklı gelişim, önce aynı tipte fakat iki farklı devlet biçiminin oluşmasına, sonra da iki demokrasiden birinin daha **ilerici**, diğerinin (İn-

---

4) Marx, aktaran Stanley W. Moore, s. 27 Devlet Kuramı.

giliz demokrasisinin) daha **tutucu** karakter kazanmasına neden olmuştur.

Öte yandan Engels Almanya'daki daha farklı gelişim için «Prusya tipi devrim» veya «yukarıdan aşağıya devrim» dediği Alman devrimini Fransız devriminden temelde ayrılığını şöyle belirtiyor:

«1808-1813 yıllarında başlayan ve 1848'de devam eden burjuva devrimini bu yüzyılın sonunda **Bonapartizm biçiminde tamamlaması Prusya'nın kendine has -tuhaf- kaderidir. Her şey yolunda gider**, dünya sessiz ve sakin kalırsa ve hepimiz yeteri kadar yaşarsak, o zaman belki 1900'lerde Prusya hükümetinin tüm feodal kurumları ortadan kaldırdığını, Prusya'nın en azından 1792'de Fransa'nın bulunduğu noktaya ulaştığını görebiliriz.» (5) (abç)

Belli bir zaman süresince tarihi olarak devletin tipi değişmeyen ve fakat ekonomik ve sınıfsal karmaşıklıkların «egemenlik ve bağımlılık ilişkilerinin üretim sürecinin belirli bir aşamasında» veya belirli toplumsal gelişmelere uygun olarak tek bir toplumda veya toplumlarda —**burada emperyalist aşamayı da sayabiliriz**— görülen devlet biçimleri çeşitliliği için Marx, örneğin 1848 Fransa'sı için şunları yazıyor.

«1789'dan beri Fransız burjuvazisinin devrimlerinin hiç biri düzene bir saldırı değildi: Çünkü **her defasında bu egemenliğin ve köleliğin siyasal biçiminin değişmesine katlanarak** sınıfsal egemenliklerine, işçilerin köleliğine, burjuva düzenine izin verdiler..» (6) (abç)

---

5) Engels, Almanya'da Köylü Savaşına 1874 Tarihli önsöz.

6) Marx, Luis Bonaparte'in Onsekiz Brumaire'i.

Ayrıca Marx, Bonapartın Darbesi'nde 1848-1852 yılları arasında Fransa'da birçok devlet biçimlerinden söz eder. Hatta bu dönemde üç-beş aylık dönemlere uygun olarak her yeni kurulan sınıf egemenliği biçimlerine ayrı ayrı isimler verir. Zira hiç bir devlet «biçimi» sürekli değildir, belli koşullarda sürekli olarak değişebilir. Ya başlıca biçimlerden, birinden diğerine değişir, ya da yeni biçimler ortaya çıkar.

Lenin ise özellikle emperyalist dönemin devlet, sınıf ve sömürü ilişkileri üzerinde önemle durur. Lenin'in emperyalizmin ekonomik ve siyasi özelliklerine ilişkin çözümlemeleri ayrı bir inceleme konusu olmakla birlikte **ülkemizin herşeyden önce emperyalist-kapitalist sistemin bir parçası, onun geri bir uzantısı, yarı-sömürge ve bağımlı devlet ilişkileri**, konunun burada tekrar açılmasını gerekli kılmaktadır.

Emperyalizmin, tekellerin ve mali sermayenin egemenliğinin kurulduğu, sermaye ihracının birinci planda önem kazandığı, dünyanın uluslararası tröstler arasında paylaşılmasının ve dünyadaki bütün toprakların en büyük kapitalist ülkeler arasında bölüşülmesinin tamamlanmış bulunduğu bir gelişme aşamasına ulaşan kapitalizm olduğunu söyleyen Lenin: «**Bu yeni ekonominin, tekelci kapitalizmin siyasi üst yapısı demokrasiden siyasi gericiliğe değişimdir. Demokrasi serbest rekabete, siyasi gericilik tekele tekabül eder.**» (7) (abç)

Ayrıca emperyalizm nasıl ki küçük ulusların siyasi bağımsızlığını, ekonomik ilhakı (daha

---

7) Lenin, Marksizmin Bir Karikatürü, s. 27

kolay, daha ucuz, daha elverişli) bir şekilde sağlanması için yıkmaya çalışıyorsa «tıpkı bunun gibi **emperyalizm genel olarak demokrasinin yerine oligarşiyi geçirmeye çalışmaktadır.»** (8) (abç)

«Özgürlük eğilimi yerine egemenlik eğilimi» götüren ve sömürgecilik siyasetinden doğan dev tekellerin ve oligarşinin çağı; «sayıları gitgide artan küçük ya da zayıf ulusların, zengin ya da güçlü birkaç ulus tarafından sömürülmesi» ve «her planda gericilik ve ulusal baskı» demek olan emperyalizm çağında «burjuvazinin, gitgide artan bir ölçüde sermaye ihracından gelen kazançlarla ve «kupon kırpmakla» yaşadığı, 'rantiye —devlet'in tefeci— devletin yaratılması, gitgide daha belirgin biçimde emperyalizmin eğilimlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. (9) Çünkü bu çağda artık «**Dünya bir avuç tefeci-devlete ve bir borçlu devletler çoğunluğuna bölünmüş bulunmaktadır»** (10) (abç)

Bu dönemde «Birleşik Devletlerin (ABD) Cumhuriyetçi Burjuvazisinin monarşist Japon ya da Alman Burjuvazisi ile karşılaştırılması gösteriyor ki, emperyalist dönemde en büyük siyasi fark, iyice azalmaktadır; bu da genellikle önemsiz olduğu için değil, bütün bu durumlarda çok açık bir şekilde belirmiş asalak nitelikte bir burjuvazinin varlığından ötürü» (11) böyle olmaktadır.

Böylece, hem içte hem dışta, ülkeden ülkeye

---

8) Lenin, age, s. 29
9) Lenin, Emperyalizm, s. 147
10) Lenin, age, s. 119
11) Lenin, age, s. 148

belli farklılıklar göstermesi yanında, «genellikle bir şiddet ve gericilik eğilimi», genel olarak demokrasinin «bütün demokrasinin inkarı» olan, ve «egemenlik peşinden koşan tekeliyle, aralarındaki *siyasi farkın iyice azaldığı asalak burjuvazisiyle»* tefeci devletin «tekellere bağımlı devlet cihazının» (Stalin) dünyanın tüm kapitalist ülkelerinde **«daha özel bir biçimde, olağanüstü güçlendiğini, bürokratik ve askeri aygıtın, proletaryanın artan bir ezilmesiyle bağlılık halinde görülmemiş biçimde genişlediğini»** göstermektedir.

Öte yandan bu çağda emperyalist devletlerin **«özellikle geri kalmış ülkelerde politik bakımdan bağımsız devletler kurma maskesi altında ekonomik, mali ve askeri bakımlardan tamamı ile kendilerine bağımlı devletler meydana getirmelerini,»** (12) (abç) iyi kavramalıyız. Çünkü gene bu dönemde, kapitalist-emperyalist sistemin dünya pazarı ilişkileri koşullarında **«Meta üretimi ve kapitalizm, ve finans-kapitalin bağları, sömürge ülkelerin çok büyük çoğunluğunda** (bugün, yeni-sömürgecilik döneminde tüm yarı sömürgelerde-Kurtuluş) **mevcuttur.»** (13) (abç)

Yeni sömürgecilik döneminde ise artık emperyalizm hemen bütün yarı-sömürgelerde bir **«iç olgu»** haline gelmiş, buralardaki egemen ekonomik ittifakın ve bunun siyasal üst yapıdaki ifadesi olan oligarşik devlet biçiminin bizzat içinde yer almıştır. Emperyalist-kapitalist sistemin bir parçası, geri birer uzantısı olan her bir yarı-sömürge ülke, sistemin tüm ilişki ve çelişkilerini

---

12) Lenin, Düşünceler, Aforizmalar, s. 147
13) Lenin, Marksizmin Bir Karikatürü, s. 57

yansıtmakta daha gelişmiş olanların bir karikatürüne benzemektedirler.

Buraya kadar sıraladığımız genel Marksist önermeleri sürekli akılda tutarak, şimdi esas konumuz Türkiye'de devletin son yüzyıllık tarihi gelişiminin bir özetini verebiliriz.

Osmanlı devleti, devlet tipi olarak feodal bir devletti. Fakat Osmanlı feodalizminin kendine özgü nitelikleri (özellikle mir-i toprak düzeni ve merkezi yanı ağır basan devlet yapısı) onu batı'da daha saf halde gördüğümüz feodal devlet tiplerinden biçimsel olarak ayırıyordu. Devlet, feodal devlet tipinin monarşik biçimini yansıtıyordu. Feodal Osmanlı devletinin bu özgül biçimi «başlıca koşulları her yerde aynı olan» ve belli bir «ekonomik temelin» ifadesi olan feodalizmin «egemenlik ve bağımlılık» ilişkilerinin görünüşte sonsuz değişiklikler göstermesinin bir sonucuydu.

Feodal Osmanlı devletinin bu yapısı, içte toprak ve devlet düzeninin bozulması, dışta kapitalizmin batıdaki hızlı gelişiminin yarattığı etkilerle çözülmeye başladı. Feodal Osmanlı toplumunun bağrında 18. yüzyıl başlarından itibaren, kapitalist üretim ilişkileri uçvermeye ve cılız da olsa geleceğin yeni sınıfı olarak bir burjuvazi doğmaya başlamıştı. Fakat bu yüzyıl (18. yy.) aynı zamanda batıda kapitalizmin serbestce ve hızlı bir gelişim gösterdiği, bilim ve teknikte olağanüstü gelişmelere paralel olarak da bir dünya pazarının kurulmaya başladığı bir dönemdi. Batının bu hızlı gelişimi karşısında, çağın gerisinde kalmak istemeyen III. Selim ve II. Mahmut gibi zamanın padişahları çeşitli reformlarla bir yan-

dan çözülmeye başlayan merkezi feodal yapıyı sağlamlaştırmaya çalışırlarken, öte yandan da ticaretin ve sınırlı da olsa bir iç pazarın gelişmesine olanak yaratmışlardı.

Tarihimizde «yenilikçilik» veya «batılılaşma» akımı olarak bilinen 18. yüzyılın son çeyreğinde 1789 Fransız Burjuva Demokratik Devrimi'nin de etkileriyle başlayıp, Tanzimatla devam edecek ve 1876, 1908 ve 1923'e kadar sürecek çok çeşitli reformların (idari, mali, hukuki) tarihi, aynı zamanda ülkenin bir yarı-sömürge olarak gelişmesinin (özellikle 1838'den itibaren) ve bu koşullarda burjuva demokratik atılımların, başka bir deyişle, feodal monarşik Osmanlı Devletinin 1923'de kapitalist devletin cumhuriyet biçimine dönüşümünün de tarihi olacaktır.

Osmanlı feodal monarşik devletin çeşitli kast ayrıcalıklarıyla belirlenen bürokratik ve askeri aygıtı, II. Mahmut'la başlayıp Tanzimatla devam eden ve özellikle 1838 açık pazar anlaşmasının gerektirdiği idari mali ve hukuki reformlarla çözülmeye başlamıştı. II. Mahmut'un Yeniçeri Ocağını kaldırıp, yerine Nizam-ı Cedid'i (modern orduyu) kurması, devlet kurumlarında yeni düzenlemeler getirmesi, ardından Tanzimat döneminin yarı-sömürge ilişkileri içinde bizzat sömürgeci devletler tarafından denetlenen reformlar, artık burjuvazinin sesini duyurmasının koşullarını yaratmıştı. Burjuvazinin bürokrat temsilcileri devletin bürokratik ve askeri aygıtında Osmanlı saray aristokrasisi yanında yer alabiliyordu. Çünkü tüm bu gelişmeler —modern ordunun kuruluşu, askeri okulların açılması, devlet kurumlarında çağa uygun yeni düzenlemeler

Avrupa liberal burjuvazisiyle sömürgeci ilişkiler— feodalizmden çok kapitalist politik üst yapı değişikliklerine yakındı.

Öte yandan, 1838'le başlayan yarı-sömürge serbest ticaret ilişkilerinden gerçek payı, ülke ticaretini **tarihi** olarak ellerinde bulunduran azınlık milliyetleri alıyordu. 1838 Andlaşmasıyla ticaret üzerindeki sınırlamalar kaldırılmış, 1859 Arazi Kararnamesi ile mir-i arazi üzerinde küçük köylülere bireysel tasarruf hakkı tanınmış (büyük topraklardaki tasarruf hakkı daha önce doğmuştu) olmasına rağmen burjuvazi henüz cılızdı. Ülkede yeni ticaret ilişkilerini azınlık milliyetleri sürdürürken ve emperyalistlerle ilişkiler içinde giderek ekonomik ve politik etkinliklerini de arttırıyorlardı. Osmanlı burjuvazisi, bütün umudunu devlet kurumlarındaki etkinliğine ve Avrupa liberal burjuvazisinin insafına bağlamıştı.

Bu arada sömürgeci devletlerin kendi aralarında süren pazar mücadeleleri ülkeye yansıyor, devletin bürokratik ve askeri aygıtında çeşitli aristokrat ve burjuva temsilcilerde bu devletlerin «adamlığı» yarışına giriyorlardı. Devletin aristokrat temsilcileri açıktan açığa çeşitli emperyalist devletlerin «adamlığı»nı üstlenirken, artık iç pazarı sömürgecilere ve onlarla işbirliği halindeki azınlık milliyetlerine kaptırmış olan burjuvazinin bürokrat temsilcileri ve Jön Türk hareketinin öncüleri Namık Kemal, Ziya Paşa ve Mithat Paşalar da «milli bir kapitalizm» istemekle birlikte bu ilişkilerin dışında kalamıyorlardı. Çünkü Avrupa kapitalizmiyle ve devletleriyle ge-

lişen yarı-sömürge ilişkilerin her yeni adımı, çarpık ve batı kapitalizmine bağımlı da olsa kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesini ve dolayısıyla da politik üst yapıda değişikliklere ve burjuvazinin daha etkin rol oynamasına yeni imkanlar yaratıyordu.

Bu tarihi gelişim içinde, gecikmiş burjuva demokratik devrimlerinin bir parçası olarak, Osmanlı burjuvazisi **1876'da ilk burjuva demokratik devrim atılımına girişiyordu.** Artık feodalizme karşı tavır almıştı ve feodal devleti yukarıdan aşağıya ele geçirmeyi ve toplumun dönüşümünü yukarıdan aşağıya hızlandırmayı amaçlıyordu. Fakat burjuvazi ekonomik bakımdan güçsüzdü, politik hareketi de cılızdı. Ülkede kapitalizmin serbestce gelişmesi önlenmiş, batı kapitalizmine bağımlı çarpık gelişim ve yarı sömürgeleşme iyice kökleşmeye başlamıştı. Bu koşullarda burjuvazinin köylüleri de harekete geçirip «gerçek bir halk hareketi» yaratması olanaksızdı. Bir «halk» kavramı bile hareketin liderlerinin kafalarında çok «soyut» kalıyordu. «Kadim devlet» yıkılmaz, dokunulmaz görünüyordu.

Batının ilerlemiş ülkelerinde kapitalizm hızla serbest rekabetçi dönemden ve bir sıra dünya pazarının yeniden paylaşılmasından sonra emperyalist döneme girerken; bu dönemin arifesinde ve yarı sömürge feodal Osmanlı devletinin «alaca karanlığı»nda burjuvazinin ilk burjuva demokratik devrim atılımı başlıyordu. Osmanlı feodal monarşik devletin bürokratik ve askeri aygıtında, Osmanlı saray aristokrasisi yanında yerini belli ölçüde sağlamlaştıran

burjuvazi, devletin kendine en yakın ve kendi sınıfının temsilcilerinden oluşan askeri aygıtı ve bürokrasinin bir kesimini harekete geçirerek kaleyi içten fethetmeyi amaçlıyordu. Burjuvazi modern orduyu (Batı düşüncesinden etkilenen, çağdaş anlamda örgütlenen) harekete geçiriyor ve feodal **monarşik devleti, meşruti monarşiye zorluyordu. Yani devletin feodal karekteri değişmeyecek, sadece biçim değişecekti. Monarşik yapı, meşruti monarşiye dönüşecek, devlet iktidarı yeni bir sınıfın eline geçmeden toplumun sınıf yapısında burjuvazi lehine köklü bir değişikliği kolaylaştıracaktı. Bu tüm yukarıdan aşağıya devrimlerin genel özelliğidir.** Bu iş için de «bir sınıf egemenliğini kalıcı kılan kurallar bütünü olan» (Marx) **bir anayasa** hazırlanması ve padişahın iradesine bağlılığı tartışılmaz **temsili bir meclis** yeterli görülüyordu. Tarihimize **I. Meşrutiyet** olarak geçen bu hareket kalıcı olmadı. Çeşitli emperyalist ilişkilerin karmaşıklığı içinde yukardan aşağıya yapılmaya çalışılan, bu güçsüz burjuva demokratik hareket hiçbir dönüşümü sağlayamadan Abdülhamit'in kapkara bir feodal istibdadı ile bir kaç ay içinde son buldu.

Fakat çağ burjuvazinin çağıdır; gelişen bir güçtür. Çöken, çözülen feodalizmdir. Gelişen kapitalist dünya pazarı her yerde etkisini gösteriyordu. Kapitalizm yeni bir aşamaya, emperyalist aşamaya girerken, genel olarak doğuda ve tüm yarı-sömürge ülkelerde (özellikle Rusya, Türkiye, İran, Çin, Hindistan, Meksika vb.) gelişen burjuva milliyetçi akımlarla birlikte, gecikmiş burjuva demokratik devrimler dönemi de başlıyordu.

Önce Rusya'da (1905) proletaryanın ve köylülüğün de katılmasıyla bir «halk ayaklanması» biçiminde aşağıdan yukarıya başlayan Rus Burjuva Demokratik Devrimi, tüm sömürge ve yarısömürgelerle birlikte özellikle Balkanları ve Türkiye'yi etkileyecektir.

1900 başlarından itibaren Balkanlarda başlayan, Bulgar, Sırp-Arnavut vb. sömürge ve yarısömürge halklarının burjuva milliyetçi hareketleri bir yandan Osmanlı İmparatorluğunun çözülmesini, parçalanmasını hızlandırırken, öte yandan da Türkiye'de burjuvazinin bürokrat ve asker temsilcilerini önemli ölçüde etkilemişti. Diğer azınlık milliyetlerinin (Ermeni, Rum, vb.) ulusal hareketlerinden de oldukça etkilenen, burjuva aydın bürokrat ve askeri temsilcilerin Batı Trakya'da gizli örgütler kurmalarını, bu kez daha örgütlü biçimde yeni bir atılıma hazırlanmalarını getirdi.

Artık ticaret burjuvazisi belli ölçüde palazlanmaya başlamış, burjuva düşünce akımları yaygınlaşmış, emperyalist devletlerin pazar kavgaları şiddetlenmiş, emperyalist liderliği eline geçirmeye çalışan ve hızla güçlenen Almanya'nın, İngiltere'yle, çatışmaları şiddetlenmişti. Bu çatışmanın odak noktası ise Osmanlı İmparatorluğu idi. İmparatorluk iyice parçalanma sürecine girerken tüm emperyalist ülkeler gözlerini Türkiye'ye dikmişti. (Bu dönemde özellikle 1890'lardan sonra Almanya Türkiye'de İngilizlerden daha etkin olmaya başlamıştı.) Dünya hızla I. Yeniden Paylaşım Savaşına doğru yöneliyordu. Osmanlı İmparatorluğunu her devlet kendi yanında savaşa sokmak istiyordu. Bu karmaşık emperyalist ilişkilerin ve çatışmaların odak nokta-

sı olduğu bir sırada Burjuvazi **1876'yı tamamlamak için 1908'de ikinci bir atılıma girişiyordu.**

Bu kez artık daha güçlü ve daha örgütlü idi. Başkentte ve özellikle Batı Trakya'da iyi örgütlenmişti. Batı Trakya'ya ulusal hareketleri ezmek için gönderilen ve 1876'nın geleneğini sürdürdükleri için Trakya'ya gerilla avına gönderilerek İstanbul'dan uzaklaştırılan askerler, dağlara çıkmış, gerillacılık yapmış ve gizlice örgütlenmişlerdi. Ve burjuva aydın bürokrat ve asker temsilciler, Selanik ticaret burjuvazisinin de desteğinde İstanbul'u işgal ederek, Meşruti-monarşik devletin ilanını 1908'de gerçekleştirdiler. Artık 1876'daki amaç gerçekleşmiştir. **Feodal monarşik devlet özü (tipi) değişmeden, feodal meşruti monarşik biçime dönüşmüştü. Devlet henüz kapitalist değildi ve feodal karakterini taşıyordu.** Gerçi devlette feodal aristokrasi ile burjuvazinin temsilcileri ittifak halinde bulunuyordu. Fakat devlet bütünüyle burjuvazinin eline geçmemişti. Devlet ekonomik bakımdan hâlâ en güçlü sınnıfların (emperyalizmle ittifak halinde) elinde bunuyordu. **Ancak yukarıdan aşağıya yapılan bu burjuva demokratik reform, bu niteliği ile toplumun sınıf yapısında ve ekonomik ilişkilerinde burjuvazi lehine köklü değişiklikleri artık yapabilirdi.**

Zaten burjuvazi de bu yönde çalıştı. Artık gelişmesini emperyalistlerle işbirliğinde arayan burjuvazi, feodalizmi ekonomik güçsüzlüğünden dolayı alt yapıda tasfiyeye girişemiyor, Yarı-sömürgeci ilişkiler içinde emperyalizm tarafından feodal aristokrasi ile ittifaka zorlanıyordu. Üst yapıda bir seri reformlarla feodal kurum-

ların etkinliğini kırmaya toplumun yukarıdan aşağıya dönüşümünü kolaylaştırmaya çalışıyordu. Yapılan tüm bu reformlar ileride Kemalist burjuvazinin daha da geliştirdiği reformların temeli olacaktır. (Bu arada Türkiye'de ilk kez bir siyasal parti —İttihat Terakki— kuruluyordu.)

Fakat bu hareketin I. Yeniden Paylaşım Savaşının arifesinde gerçekleşmesi bir şanssızlıktı. Burjuvazinin toplumun hızlı dönüşümünü kolaylaştırması için gerekli koşullar yoktu Çünkü ülke herşeyden önce bir yarı-sömürgeydi. İkinci olarak da dünya bir süre sonra «sessiz ve sakin» olmayacaktı. Savaşın odak noktası haline gelen Osmanlı İmparatorluğu savaşa zorlanıyordu. Burjuvazi feodal aristokrasi ile birlikte savaşın lideri Almanya yanında savaşa girdi. Herşeyi bir yana itip, imparatorluğu yeniden «ihya» etmeye başladı. Fakat savaşın sonucu bir anlamda burjuvazinin düşlerinin yıkılması oldu. İmparatorluk parçalanmış, ülkenin büyük bir kesimi sömürgeleşmişti. 1908'in kahramanları ülkeden kaçmış, İttihat ve Terakki dağılmıştı. Artık büyük ölçüde sömürgeleştirilen Osmanlı Devletinin monarşik yapısı emperyalistlerce yaşatılmaya çalışılıyordu.

Kısa bir sömürgeleşme döneminin ardından 1908'in eski İttihatçıları yeni Kemalistler olarak kurtuluş savaşının öncülüğünü yaptılar. Kısa süren kurtuluş savaşı sonrasında **1923'de Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla burjuvazi ilk kez, kendi sınıf egemenliğinin bir biçimi olarak devleti ele geçirdi. Artık devlet tipi kapitalistti. Devlet biçimi olarak ise cumhuriyetti, fakat kesinlikle demokratik bir cumhuriyet değildi.** 1923 Mecli-

si gerici bir meclisti. Fakat kurtuluş savaşı koşullarında ve tabanı Erzurum ve Sivas Kongrelerinde oluşan **1920 1. Meclisi demokratik bir meclisti.** Bu Meclisin demokratik yapısı, toplumun her kesiminden gelen halk sınıf ve tabakalarının temsilcilerinden oluşması ve her türlü düşüncenin serbestce tartışıldığı bir yer olmasıdır.

Artık Kemalist burjuvazi eski feodal meşruti monarşik devleti ele geçirmiş, yerine toprak ağalığı ile İttifak halinde kendi sınıf diktatörlüğü olan devlet tipi olarak kapitalist, biçim olarak ise gerici bir cumhuriyet kurmuştur. (Bürokratik ve militarist yanı belirgindir) Burjuvazinin ekonomik güçsüzlüğü, onun devleti tek başına ele geçirmesini önlemiştir. Her ne kadar devrim burjuvaziye ekonomik ve politik planda daha etkin olma imkanı yaratmışsa da feodalizme daha fazla saldıramazdı. Feodalizmin tasfiyesi bir evrime kalmıştı.

Bir devlet biçimi olarak kesinlikle «burjuva demokrasisi» olmayan, fakat henüz sınıf olarak burjuvazinin ayrışmadığı, ancak hızlı gelişme göstereceği bu dönemde, demokrasinin (genel olarak özgürlük-eşitlik anlamında) sınırlarının —toprak ağalığına kıyasla— kendisi için daha da genişlediği bir devlet biçimiydi. Cumhuriyet ama demokratik değil, parti ama tek, parlamento ama sadece burjuvazinin ve toprak ağalarının girebildiği bir yerdi. Böylece **Tanzimatla başlayıp 1876 ve 1908'le devam eden, burjuvazinin demokratik devrim atılımları dönemi feodal monarşik devletin 1923 burjuva cumhuriyetine tip ve biçim olarak dönüşümüyle noktalanmıştır.**

Kemalistler için, kapitalist devlete gerekli

olan bürokratik ve askeri aygıtı yetkinleştirmek ve genişletmek hiç te zor olmadı. Feodal Osmanlı devletinin (merkezi) monarşik yapısından gelen kapıkulluğunun yeniden ihyası **ve 1908'in İttihatçı bürokrasisinin artıklarının kemalist bürokrasiye dönüştürülmesi fazla zaman almadı.** Böylece burjuvazi ve toprak ağalığı ekonomik temel ittifakının, siyasal üst yapıdaki ifadesi olan yeni kapitalist devletin cumhuriyetinin gerici bürokratik yapısı da iyice pekiştirildi.

Bundan sonra kemalist burjuvazi, kapitalizme doğru toplumun yukarıdan aşağıya dönüşümünü hızlandırmak için ittihatçıların başladığı bir sıra reformlar yaparak, feodal kurumların üst yapıdaki etkinliğini bir ölçüde kıracak, fakat onların büyük toprak mülkiyetine hiç bir zaman dokunmayacaktır. Bir yandan devlet tekelciliğine yönelip, kapitalist gelişmeyi hızlandırırken, yerli «burjuvazi yaratmaya» ve bunun üst kesimlerini de devlet desteğinde tekelleştirmeye çalışacaktır. Öte yandan tarımda da —bugün yeni sömürgecilik döneminin en belirgin özelliği olan— yukarıdan aşağıya kapitalizmi geliştirmeye, toprak ağalığını sınıf değişikliğine, onları burjuvalaştırmaya zorlayacak ve iç pazarı genişletmeye çalışacaktır.

Bu devlet, emperyalist dönemin yarı-sömürge Türkiye'sinde, gerici bürokratik niteliğini **burjuvazi ve toprak ağalığı** ekonomik temel ittifakından alan, baskının ve şiddetin sistemleşmiş bir ifadesi olan kapitalist bir devletti. Yoğun katliamlar, tevkifler, sıkıyönetimler ve Kürt olusu üzerinde uygulanan ırkçı-şoven sömürgeci baskılar vb. **Tüm bunlar bu devletin ve Kemalist hareketin burjuva niteliğinden geliyordu.** İşçilerin

ve köylülerin artan ezilmesiyle ve sömürülmesiyle bağlılık halinde «**imtiyazsız, sınıfsız bir millet**» yaratma demogojisiyle burjuvazinin bu devleti, üstelik Kürdistan üzerindeki ulusal baskısıyla sömürgeci bir devletti.

Fakat 1946'lara gelindiğinde Dünyanın ve Türkiye'nin değişen koşullarında, ülkemizde yeni bir dönem başladı. Özgürlükçü burjuvalarımızın (!) tekrarlamaktan çok hoşlandıkları «çok partili parlamenter cumhuriyet», «özgürlükçü parlamenter demokrasi»ye geçiş dedikleri bu dönem gerçekten ne idi? Kemalist dönemin gerici burjuva cumhuriyeti, demokratik cumhuriyet mi olmuştu? Elbette hiçbiri değildi. Bu değişiklik kemalist dönem boyunca toplumun çarpık kapitalist dönüşümünün siyasal üst yapıdaki yansısı olan yeni bir devlet biçimine geçişti. Başlıca koşulları tüm yarı-sömürgelerde aynı olan **oligarşik devlet** biçimi dediğimiz bu yapı **içte** tekelci sermayenin oluşumu, **dışta** ise yeni-sömürgecilik döneminin karmaşık ilişkileri içerisinde oluşuyordu.

II. Yeniden Paylaşım Savaşından sonra kapitalist-emperyalist tek dünya pazarı parçalanıyor, ikinci bir sistem oluşuyor ve bir sosyalist kamp kuruluyordu. Bu gelişmenin başlıca etkilerinden biri, **çağın gerçek demokrasileri olarak halk demokrasileri kurulması**, sömürge ve yarı-sömürgelerde **bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelelerinin** gelişmesiydi. Stalin'in «**genel bunalımın (emperyalizmin) vahimleşmesi**» ve «**kapitalist-emperyalist pazarın nispi istikrarının** bittiği dönem, dediği bu koşullarda emperyalizmde yeni-sömürgecilik dönemine giriyordu. Bu ge-

lişmeler, zincirin zayıf halkalarının kopmasına, birçoğunun da kopma mücadelelerinin sürmesine, emperyalizmi de daralan pazarlarına karşı, **mevcut iç pazarı genişletme, geliştirme yöntemine sevkediyordu.** Bu tutum dönemin başlıca özelliği idi.

Öte yandan savaştan sonra, **emperyalist kampın liderliği A.B.D.'nin eline geçmiş, A.B.D. dünya gericiliğinin jandarması olmuştur.** Bilimsel ve teknolojik gelişmedeki üstünlüğü de eline geçiren A.B.D. özellikle bu gelişmenin tekeller tarafından üretime uygulanmasına, üretimin daha da ve **bütün bu koşullarda emperyalizmin niteliğinde bir değişiklik olmaksızın, sadece sömürü biçimlerinde değişiklikler olmuştur.** İşte ülkemizdeki değişikliği **ilkin** yeni-sömürgecilik dönemi dediğimiz bu dönemin ilişkileri içerisinde kavramalıyız.

Bilindiği gibi yeni-emperyalist efendi (A.B.D.) dünyayı kana ve ateşe boğan faşizmin dünya çapında yenilgisi, dünya halklarının bağımsızlık ve demokrasi mücadelelerine yönelişi ve özellikle sosyalizmin muazzam başarısıyla birlikte, **çağın gerçek «halk demokrasilerine» bir alternatif olarak sosyalist dünyanın karşısına «hür» dünya dediği, parlamenter görünümde (özellikle yarı-sömürgelerde) politik biçimleri empoze ediyordu.** Ülkemizde de adına «hür parlamenter rejim», «batı demokrasisi», «temsili demokrasi», «çok partili demokrasi» denilen bu değişiklik herkesin bildiği gibi, bizzat yeni emperyalist efendi ABD'nin icazetiyle yapılmıştır.

Bu gerekli düzenlemeler için de, ülke de asgari koşullar zaten oluşmuştu. Uzun savaş yıl-

larında iyice palazlanmaya başlayan **burjuvazi artık ayrışıyor**, kemalistlerin burjuvazinin üst kesimlerinden yaratmaya çalıştıkları **tekelci sermaye olgusu gerçekleşiyordu. Tekelci sermaye** artık emperyalizmle iyice bütünleşebilirdi. Çünkü, emperyalizmin çıkarlarını en iyi koruyacak sınıftı. Devlette burjuvazi sınıf olarak değil, sınıfın **en üst kesimi olarak ama tarımdaki gelişmeye** de uygun olarak, kapitalist ve «az ya da çok feodal karakterli» büyük toprak sahipliği ile birlikte egemen olmalıydı. Ülkede çarpık kapitalist dönüşümün hakim gerici ittifakı değişiyordu. Kemalist dönemde burjuvazi (ama burjuvazinin tümü olarak) ve toprak ağalığı ekonomik temel ittifakı, tekelci sermayedar (burjuvazinin) en üst kesimi) ve büyük toprak sahipleri arasındaki hakim gerici ittifak haline dönüşüyordu. O halde bunun siyasal üst yapıdaki ifadesi olan, kapitalist devletin biçimi de, yeni emperyalist ilişkilere ve sınıfsal ilişkilere bağlı olarak değişmeliydi.

Bu iş için, o güne kadar işçiler ve köylüler dışında tüm hakim sınıf ve tabakaların tek partisi olan «halkın partisi» C.H.P.'nin ayrışıp, **ikinci bir hakim *sınıf* partisi kurulması** yeterliydi. **CHP'den tekelci sermayenin ve büyük toprak sahiplerinin temsilcilerinin bir kesiminin ayrılıp, DP'yi kurmaları** çıkarılmak istenen Tarım ve Toprak Reformu yüzünden oldu. Çıkarılmak istenen kanun 1937'de hükümet programına alınmış olmasına rağmen, savaş koşulları ve toprak ağalarının direnişi yüzünden ancak 1945'te meclis gündemine geliyordu. Kanun tasarısı «düzenli işletme» diye tanımlanan kapitalist çiftlikleri ko-

ruyor ve daha çok, sahibinin başında bulunmadığı ortakçılık ve yarıcılıkla işletilen büyük toprakları hedef alıyordu. Üzerinde en çok tartışılan ve **İş Bankası grubunun temsilcisi Celal Bayar, kapitalist çiftlik sahibi Adnan Menderes, ve toprak ağası Emin Sazak ve F. Lütfi Karaosmanoğlu**'nun istifalarına neden olan ve diğer tüm kapitalist ve toprak ağalarının tepkileriyle karşılaşan ünlü 17. maddeydi. Tasarıdaki ilk şekli komisyonda daha ılımlı hale getirilmesine rağmen, kanunlaşan bu madde, dağıtılacak birimin sadece üç katını toprak sahibine bırakıyordu ve bu da elli dönümden az olmayacaktı. Fakat bu tasarı yasalaşmasına rağmen, DP'nin kurulması, tekelci sermayenin ve büyük toprak sahiplerinin bir kesiminin CHP'den ayrılıp DP'ye geçmeleri, ve CHP'de kalan diğer kesimin (özellikle kapitalist çiftlik sahiplerinin) direnişleri ile, 1950 seçimlerinden önce çıkarılan bir değişiklik (17. maddeyi) yasasıyla son buluyordu. O güne kadar özellikle Doğu'daki uygulamalar (önce Doğu'dan başlanmıştı) da oratadan kaldırılacaktır.

Böylece, siyasal üst yapıdaki bu değişim, —iki hakim sınıfın partili seçim ve parlamento— çarpık kapitalist gelişmenin yarattığı ekonomik yapının bir yansısı olan emperyalist ilişkilere de uygun bir devlet biçimiydi. Bu devlet biçimi, eski gerici hakim ittifak olan burjuvazi ve toprak ağalığı ittifakının **emperyalizm, yerli tekelci sermaye ve büyük toprak sahipliği haline dönüşmesi ile, bu ekonomik temel ittifakın siyasal üst yapıdaki ifadesi olan oligarşik devlet biçimiydi.**

Bu değişim, emperyalizme bağımlı, çarpık ekonomik gelişmenin, sınıflar planında yarattığı

ayrışmanın ifadesi olan, bir avuç emperyalist tekelin ve onlarla işbirliği halindeki gerici hakim ittifakın azınlık diktatörlüğünün kurulması ile sonuçlanmıştı. **Bu ittifakta burjuvazi artık,** kemalist dönemde olduğu gibi sınıf olarak bütünü ile değil, sadece onun **en üst kesimi olan ve daha fazla gelişmesini uluslararası finans kapitalle daha fazla bütünleşmekte gören tekelci sermaye vardır.**

Bu azınlık ittifakının sınıfsal egemenlik biçimi olan oligarşik diktatörlük, önce ekonomisinden kültürüne kadar ülkeyi emperyalist-kapitalist sistemin bir parçası, geri bir uzantısı haline getirecek, **sonra da** yeni sömürgecilik döneminin bir özelliği olan bağımlı çarpık gelişmeyi daha da hızlandırma, tarımda yukarıdan aşağıya kapitalizmi geliştirme ve iç pazarı genişletme yoluna girecektir.

Emperyalist-kapitalist sistemin, yeni-sömürgecilik döneminin artık tüm ilişki ve çelişkilerini bağrında taşıyan (karikatürü biçiminde) **ülkede emperyalizm bir iç olgu haline gelecek;** bu dönemin sömürü yöntemlerindeki değişikliklere uygun olarak kendini gizleyecek **fakat gerici hakim ekonomik ittifakta ve bunun siyasal üst yapıdaki yansısı olan devletin (oligarşik diktatörlükte) bizzat içinde yerini alacaktır.** Herşeyden önce bunun anlamı emperyalist-kapitalist sistemin bu dönemde zaman zaman derinleşen bunalımın ülkede yansımasıdır. Başka bir deyişle, sistemin geri bir uzantısı olarak ülkenin, bunalımın etkilerini sismoğraf gibi çekmesi demektir. İkinci olarak da emperyalizmin «gericilik ve şiddet eğiliminin» devlette yansımasıdır.

Yeni-sömürgecilik dönemi aynı zamanda «genel bunalımın (emperyalizmin) vahimleşmesi» dönemidir. Bu dönemde zaman zaman ve birbirlerine bağlı olarak bunalımın, sistemin lideri ABD' de veya sistemin bütününde derinleştiğini görüyoruz. **Bunalımların** şiddeti ve ülkemizin sistem içindeki yeri ölçüsünde etkilerini gördüğümüz başlıcalarını savaş sonrasından itibaren şöyle sıralayabiliriz. **1948-1949 ABD. 1953-54 ABD. 1957-58 dünya, 1962 ABD, 1967 dünya, 1972 Avrupa, bunalımlarıdır.** Bu evreleri dikkatle izlersek diğer bir çok yarı-sömürge ülkede olduğu gibi, **ülkemizde de çeşitli toplumsal patlamalara neden olduğunu görüyoruz.** Özellikle **1960-27 Mayıs ve 1971-12 Mart** bunalımlı dönemlerinin, iki dünya bunalımının ülkedeki yansısı olarak —diğer koşulları ile birlikte— ortaya çıktığını görüyoruz.

İşte **27 Mayıs 1960 Hareketi,** 1957-1958 dünya bunalımının derinleşmesi ve bunun ülkeye şiddetli bir biçimde yansıması koşullarında oldu. Oligarşinin yeni partisi DP'nin uyguladığı, bağımlı-çarpık hızlı kapitalistleşme çabaları, enflasyonist kalkınma anlayışı içinde emperyalist tekellerin ülkeyi iliğine kadar sömürmesi vb. emekçi kitlelerin ve **özellikle orta sınıf ve sabit gelirlilerin korkunç sefaletini doğurmuştu.** Bunalımın etkilerinden kurtulamayan hakim ittifak, bunun yükünü emekçilerin omuzlarına yıkmak için çareyi baskı ve terörünü arttırmakta buldu. Bu siyaset o dönemde dünyada sürmekte olan anti-komünizm-Mc Carthy'cilik siyasetinin ülkedeki bir yansıması gibiydi. **Gelişen toplumsal muhalefet ve bunun ordu içinde yarattığı etkiler,** bir yandan CHP potasında eritilerek harekete geçirilmeye ça-

lışırken, **öte yandan orta sınıf ve tabakaların temsilcileri**-asker ve sivil-nin bürokratik ve askeri aygıtı harekete geçirerek iktidara el koymasıyla sonuçlanmıştır. **Ve ortaya burjuva demokratik hak ve taleplerinin sınırlı da olsa kullanılmasına olanak veren bir anayasa** ve ilk altı aylık dönemdeki radikal uygulamalarla son buldu. Tüm bunlar orta sınıfların etkisiyle oldu. Eski iktidar partisi kapatıldı, fakat yerine hemen bir yenisinin kurulmasına olanak sağlandı.

Kısa bir süre «gerçek» yönetme gücünün Millî Birlik Komitesine verildiği ve toplumun belli kesimlerinden seçilen Kurucu Meclisin toplanması. **Askeri diktatörlüğü kalıcı kılmak ve çeşitli reformlar yapmak isteyenlerin** (bir kesiminin faşist eğlimli olmaları yanında) **tasfiyesi** ve seçimlerin yapılmasıyla, bunalımın yarattığı siyasal kümelenmelerden dolayı koalisyonlar dönemi başladı. **«Diktatörce kurulan bir sınıf egemenliğini kalıcı ve dengeli kılmak, oturtmak ve onaylamak»** olan **anayasanın getirdiği yeniliklerin** uygulanması olarak, «devlet eliyle verilen» haklar biçiminde çeşitli reformlar yapıldı. Ardından, sınıfsal bölünmelerin yarattığı siyasal kümelenmelerin karmaşık görünümü içerisinde, devlet iktidarı yeniden hakim gerici **ittifakın yeni partisine** devredildi. Oligarşinin diğer partisi, bir yandan oligarşinin reformist eğiliminin partisi olmaya yönelirken, «sadık» muhalefet görevine devam etti. Ve böylece yeniden nispi siyasi istikrar dönemi başladı.

1960 bunalımından daha da güçlenerek çıkan yerli tekelci sermaye, dünyanın ve Türkiye'nin değişen koşulları içinde **oligarşik yapıdaki yerini daha da sağlamlaştırarak, ittifakı-uluslararası finans kapitalle birlikte, ondan aldığı güçle- yönlen-**

dirmeye başladı. 1962 ABD ekonomisinde bunalımın yeniden derinleşmesi koşullarında, 27 Mayıs Hareketine açıktan tavır olan ve yerli tekelci sermaye ile daha fazla bütünleşmeye çalışan **Avrupa finans kapitaliyle ilişkiler**-Ortak Pazar Anlaşmaları- tekelci sermayenin hızlı bir gelişim göstermesini sağladı. Avrupa'nın ekonomik ve mali yardımları tekelleşmeyi hızlandırdı. Ve artık emperyalist kamp içindeki giderek derinleşen çelişkiler de oligarşi içinde yansımaya başladı.

Hakim sınıfların en eski partisi CHP'nin uluslararası finans kapitalin ve yerli tekelci sermayenin reformist eğiliminin temsilciliğini gelişen sol harekete bir alternatif olarak da iyice pekiştirmesi, sınıfsal bölünmelerin ve mücadelelerinin artık eski ilkel el değmemişliğinden söz edilemeyen bir ortamda oldu. Her türlü düşünce ve akımın geliştiği **bu ortamda, sosyalist düşüncenin toplumu temelinden sarsmasına** ve önce aydınlarda, öğrencilerde, işçilerde ve köylülerde, yani **tüm emekçi sınıflarda yankısını bulmasına** neden oldu.

Oligarşiye ve emperyalizme karşı toplumsal muhalefetin gelişmeye başladığı bir sırada, **savaş sonrasının ikinci büyük dünya bunalımı,** (eskisinden daha derin) **1967'lerde derinleşmeye başladı.** Emperyalist-kapitalist sistemin bir parçası, geri bir uzantısı **(eskiye oranla artık daha önemli bir uzantısı denilebilir)** olan Türkiye, bunalımı sismoğraf gibi çekiyordu. Derinleşen ekonomik kriz, tüm emekçi sınıfların ekonomik ve demokratik taleplerle harekete geçmelerine neden oldu. Bu dönem, işçilerin, köylülerin, öğrencilerin, aydınların vb. toplumun her kesiminin krizin etkilerini omuzlarına yıkmaya çalışan oligarşiye karşı yoğun kitle hareketleriyle cevap vermeleri ve

oligarşinin saldırılarına karşı silahlı eyleme başlayan genç sosyalist hareketin 71 direnişiyle noktalandı.

12 Mart 1971 muhtıra darbesi olarak bilinen ve bizce **oligarşik devlet biçiminden, faşist devlet biçimine bir geçiş denemesi** olan bu faşist darbe arifesinde ülkede durum şöyledir:

1967'den itibaren derinleşen dünya bunalımının etkileriyle, Türkiye, ekonomisinden politikasına kadar sarsıntı geçirmektedir. Sisteme bağlı olarak derinleşen ekonomik kriz politik krize dönüşmüştür. Başka bir deyişle, **toplumsal muhalefet —veya «halkın muhalefeti»— iyice yükselmiş, oligarşinin «yasal sınırlarını zorlamaya» başlamıştır.** Öte yandan **oligarşi içinde çelişkiler yoğunlaşmış,** özellikle bunalımdan kurtulma ve bunalımın etkilerini emekçi sınıfların omuzlarına yıkma ve toplumsal muhalefeti ezme yöntemleri üzerinde ayrılıklar belirmişti.

1960-1971 yıllarında uluslararası finans kapitalle daha fazla bütünleşerek iyice güçlenen tekelci sermayenin mevcut ittifaktan fırlayıp, yalnız başına emperyalizmin desteğinde devleti ele geçirmeye çalışması tekelci sermaye içinde iki kanat çatışmasına dönüştü. Fakat oligarşinin içinde uzlaşmanın sağlanması vb. nedenlerle bu kısa dönem sona erdi. **Ama ittifakın ortak programı olan,** solun ezilmesi, anayasanın ve çeşitli yasaların değiştirilmesi, yeni baskı ve terör yasalarının çıkarılması, hükümetin yetkilerinin arttırılması, ve herşeyden önce de ekonomik krizin emekçi sınıf ve tabakaların omuzlarına yüklenmesi ile yerli tekelci sermayenin daha da güçlendirilmesi ve gelişmesi için imkanlar, bol dema-

goji ve istismar ortamında gerçekleştirildi. Özellikle bu devrede 1960'ta parlamentonun daha da yetkinleştirilmesi olarak getirilen çift meclis yanında esas olarak oligarşik devletin daha da yetkinleştirilmesinin aracı olarak «bürokratik ve askeri aygıtın» en üst hiyerarşisinden oluşan, ve anayasasının gerçek anlamının ifadesi olan **«Milli Güvenlik Kurulu» çok işe yaradı.** Yani gerçekten ne işe yaradığı bu dönemde üstlendiği görevlerle —ön plana çıkmasıyla— anlaşıldı.

Öte yandan **oligarşik devlet biçimini en iyi kavramanın anahtarı bu Milli Güvenlik Kurulu» dur.** Bilindiği gibi bu Kurul devletin en üst organı olarak oligarşi adına **devleti yönetmektedir.** Kurulun kararları nispi istikrar dönemlerinde, daha geri planda «tavsiye edici» bunalım dönemlerinde daha da ön plana çıktığı zamanda «emredici» görünümünde olmakla beraber, **aslında herzaman «emredicidir» ve hükümetin ve parlamentonun görevi, Kurulun aldığı kararları uygulamaktır.** Bu kurul **gerek anayasadaki anlamıyla,** gerek **üye sayısı** (kesinlikle bilinmemekle beraber en fazla 10-15 kişidir) ve **üyelerinin sıfatlarıyla düşünüldüğünde** daha iyi anlaşılmaktadır. Kurul esas olarak, devletin başı sıfatıyla **cumhurbaşkanı,** hükümetin temsilcileri **başbakan ve birkaç bakanla, bürokratik ve askeri aygıtın en üst kesimlerinden** oluşmaktadır. Sekreterlik görevi bir orgeneral tarafından yürütülmektedir. Bu bileşim, Başbakan ve birkaç bakan dışında **tümüyle seçilmemiş** —Cumhurbaşkanı da dahil— **yöneticilerden oluşmaktadır.** Toplantıları ve kararları parlamento ve halka **kapalıdır, gizlidir.** Alınan gizli kararlar anında, devletin bürokratik ve askeri aygıtının en üst temsilcileri tarafın-

dan hemen uygulanmaya geçilir. Sadece parlamentoyu ilgilendiren kararlar, hükümet temsilcileri tarafından parlamentoya getirilerek, parlamentonun «onay»ı alınır. Benzer birçok yarı-sömürge anayasalarında —özellikle Güney Amerika ülkelerinin hemen hepsinde— bulunan bu kurul 1960 anayasasına da bizzat ABD tarafından empoze edilmiştir.

Bu devlet biçiminde parlamento «sadece yasaları onaylayan» bir kurum haline gelmiş, yürütmenin yetkileri iyice artmış, yürütme parlamentoya değil, Milli Güvenlik Kuruluna bağlı hale gelmiştir. Hatta gerçek yürütme gücü Milli Güvenlik Kurulu'nun eline geçmiştir denilebilir.

Bu devlet biçimi, birer devlet biçimi olarak ne burjuva demokrasisidir, ne de faşist devlet tir. Burjuvazinin emperyalist dönem boyunca iki taktiği, iki yöntemi olan, reformist ve terörist eğilimi esas olarak iki oligarşi partisi tarafından temsil edilmektedir, ve bu devlet biçiminde bu iki eğilim iç içe geçmiştir. Bu iki eğilimin iç içe geçmişliği uygulamalarda zaman zaman tavizlerin verilmesini, bir takım demokratik hakların varolmasını sağlamaktadır. Oligarşi bu hakların kullanımını engellemeye çalışsa da, onları, en azından parlamenter görünümünü koruyabilmek açısından kaldırmaya yönelmez. Bu tür hakların varlığı arkasına saklanarak bir azınlık diktatörlüğü olduğunu gizlemeye çalışır. Bunda, toplumsal muhalefetin reformizm potasında eritilebildiği ölçüde de başarılı olur.

Emperyalist dönem boyunca başlıca iki devlet biçimi görülmektedir. Emperyalist dönemde devlet biçimi olarak burjuva demokrasisinden sözedilemiyeceğinden, bu dönemde oligarşik devlet ve faşist devlet biçimleri vardır. Bunlar el-

bette her bir ülkenin tarihi toplumsal gelişiminin özelliklerini göstermektedirler. Örneğin gelişmiş kapitalist-emperyalist devletlerde görülen finans oligarşinin devleti, bizdeki oligarşik yapının yansısı olan oligarşik devletten, oligarşik yapı farklılıkları ve uygulamalarıyla ayrılır.

Faşist devlet biçiminden ülkemizdeki oligarşikdevlet biçiminin şu temel farklılığı vardır. Bilindiği gibi faşist devletin herşeyden önce iki özelliğinden **biri** toplumsal muhalefeti tümüyle ortadan kaldırması, **diğeri de** devleti aşağıdan yukarı veya yukardan aşağıya nasıl ele geçirirse geçirsin, devleti yeniden düzenlemesidir. Ülkemizde herkesin bildiği gibi oligarşik devlet, toplumsal muhalefeti tümüyle ortadan kaldırmıyor, fakat önemli ölçüde sınırlıyor, devleti de yeniden düzenlemiyor, sadece bürokratik ve askeri aygıtı daha da geliştiriyor. Ayrıca bu askeri bürokratik yapı içerisinde faşistlerin yer almasına da icazet tanıyor. Gelişen sol muhalefete bir alternatif olarak da aşağıdan yukarıya faşist hareketin gelişmesi ne de yardım ediyor. Temel ekonomik ittifaktan kaynaklanan bu yapısıyla oligarşik devlet gerici bürokratik bir özellik kazanıyor. Baskıcı ve terörist yanı ağır basıyor. Oysa kapitalist-emperyalist ülkelerdeki oligarşik devletlerde (finans oligarşisi) farklı tarihi toplumsal gelişme özellikleri vardır. Batıda kapitalizmin serbestçe gelişim gösterdiği, burjuva demokratik devrimlerini tamamlamış Amerika, Fransa, İngiltere ve Almanya gibi oligarşik devletlerde, emperyalist dönem boyunca yoğun sınıf mücadeleleri sonucu korunan haklarla toplumsal gelişmelerinin belli tarihi evrelerinde ortaya çıkan

ve demokratik hakların belli ölçüde kullanımına imkan veren, demokrasinin sınırlarının daha geniş «görünümü» bizdeki oligarşik devletten başlıca farklılığıdır. Çünkü bizde toplumun tarihi gelişim süreci içerisinde oluşan ve yarı-sömürge ilişkilerin de belirlediği hakim gerici azınlık ittifakının yansısı olan devlet, daha gerici bürokratik bir karakter göstermekte, sınırları esas olarak oligarşiye kadar daralmış *demokrasi ile ancak* «devlet eliyle verilen haklara» yönelmekte, ve fakat yoğun faşist uygulamaları da olabilmektedir.

Kesintisiz Devrim-II-III'de M. Çayan ülkemizdeki bu özgül devlet biçimine **«oligarşik devlet cihazı»** demektedir. Fakat onun özüne inmeden yukardaki özellikleri vurgulamak için de «sömürge tipi faşizm» demektedir. Buna «sömürge *tipi demokrasi»* de diyebilirdi. Çünkü sorun o zaman kapitalist-emperyalist ülkelerle, *bizim gibi* yarı-sömürge ülkelerin siyasal üst yapılarındaki farklı özelliklerin en genel biçimde vurgulanmasıydı. Bazen «açıkça» bazen «temsili demokrasi ile» icra edilen dediği baskı ve terör işte, oligarşik devletin yukarda saydığımız özelliklerinden geliyordu. Üstelik M. Çayan hiçbir yerde, bir devlet biçimi olarak emperyalist dönemde «burjuva demokrasisinden» sözetmez. M. Çayan'ın bu önermesini çarpıtıp bir küçük burjuva demokratının —üstelik dönem *birinin*— Çetin Özek'in görüşleriyle geliştirerek faşizme kırk tür ad vererek, üstelik Marksist devlet teorisinin özüne aykırı *olarak, şiddeti sadece* bu devlet biçiminde **«kurumlaştırmak»** demokrasiyi cennette arayan küçük burjuvazinin hayalciliğidir. Çün-

kü devlet bizzat «şiddetin sürekli ve sistemleşmiş» (Lenin) bir ifadesidir. Yani «şiddet ve baskı» bizzat devletin içindedir, onun ifadesidir, bunu çekip aldın mı devlet kelimenin gerçek anlamında devlet olmaktan çıkar. Bu demokrasiden faşizme, oligarşiden monarşiye, her bir devlet biçiminin de bir özelliğidir. Ayrıca bir devlet biçimi olan demokrasiyi «burjuvazinin barışçıl yöntemlerle sürdürdüğü bir yönetim biçimi» sanmak, oligarşik devlet biçimi yerine, oligarşik yönetim, «yönetim metodu» vb. isimler vererek yeni keşiflerde bulunmak teoriye yeni «katkılarda» bulunmaktadır. Devlet, sınıf ve sömürü arasındaki ilişkinin diyalektik ve tarihi materyalist anlayışıyla kavranılması olan Marksist-Leninist devlet teorisinde, Devlet tipleri, Devlet biçimleri ve devlet iktidarı ve devlet kurumları vb. dışında «yönetim», «hükümet», «parlamento» ayırımlarına yer yoktur. Özellikle devlet ve iktidar (hükümet) ayırımını, devleti hakim sınıfın bir baskı ve sömürü aracı olarak, sınıf diktatörlüğü değil de, sınıflarüstünde bir uzlaşma aracı sanan küçük burjuvazinin dünya görüşüdür.

KURTULUŞ

FAŞİZMİN DOĞUŞU

Faşizmin dünya deneylerinden aktarmalar yapmak amacıyla yer verdiğimiz Giampiero Carocci'nin «İtalian Fascism» adlı yapıtından aldığımız bu çeviri yer yer katılmadığımız noktaları taşısa da, Faşizm olayının gelişimi konusunda tarihsel bilgi, vermesi açısından yararlı olacaktır. Yazarın sınıflar ilişkisini yeterince kavrayamamış bakışı. olayı yer yer bireylere dayanarak anlatma yolunu seçmesine yol açmıştır. Buna rağmen yazar, Mussolini'nin kişiliği etrafında dönse de, işçi sınıfı, burjuvazi, kilise ve orta sınıfların faşist hareket karşısındaki durumları konusunda tarihsel bilgi aktarımını oldukça eksiksiz yapmaktadır. — **KURTULUŞ**

1914-1918 savaşı, yaşlı Avrupa'yı son derece kritik bir duruma düşürmüştü. Ekonomisi, toplumu ve onu meydana getiren ulusal devletler daha önce hiç bu kadar şiddetli bir deneye katlanmamıştı. Siperlerde, geniş sayıda insan, politik hayatta kendilerinin direkt etkilere sahip olduklarının daha önce hiç böyle farkına varmamıştı. Ondokuzuncu yüzyıl sona ermiş ve —gitgide daha gerilere çekilerek— özlemle **la belle époque** (güzel çağ -ç · dive hatırlanan bir dönem ha-

line gelmişti. Yine, daha önce hiç bilinmeyen birikim derecesine ulaşmış kapitalist ekonomi ve liberal kurumlar önünde de zor günler belirmişti. Her yerde —değişen ölçülerde ve biçimlerde, ama her yerde— ekonomik yapılarda, *sınıf ilişkilerinde, politik* kurumlarda, toplumsal davranışta büyük yenilikler oluşturuyordu.

Rusya'da Rus orta sınıflarının belirli güçsüzlüğü ve diğer tarihi ve politik ögelerin yardımı ile muazzam bir devrim olmuştu. Diğer ulusları düşünürken, yenenlerle yenilenler arasında bir ayrım yapmak gerekir. Yenilmiş ülkelerde, genel olarak ayaklanmalar, ve sosyalist ve komünist hareketlerin devrimci baskıları galiplerde olduğundan çok daha şiddetliydi. Ama her yerde bu hareketler iktidarı elde etmekte, ya da sağlamlaşmakta yeteneksiz olduklarını kanıtladılar. Galip ülkelerde, özellikle Fransa ve İngiltere'de, egemen sınıflar, demokratik idealler adına savaşa girdikten sonra, en çok, Almanya'yı zayıflatmak, sendeleyen sömürgelerini paylaşmak ve kendilerine yeni pazarlar sağlamakla ilgiliydiler. Arka planda açıkça tutucu olan bu iktidar politikalarıyla, toplumsal ve ekonomik sorunlarda savaş sonrası zorluklarının üstesinden gelmenin yollarını aramaktaydılar. Bunda yalnız bir dereceye kadar başarılı oldular.

Bu zorluklar, diğer galip ülkeler arasında, en kötü biçimiyle İtalya'daydılar. Barış anlaşmaları, diğer galiplere göre İtalya'ya, bazı avantajlar (örneğin, ulusal isteklere tamamen erişilmiş olması) ve dezavantajlar (koloniler ve mandalar ve hammadde sağlanması konusunda) ge-

tirmişti. Aslında, avantajlar dezavantajlara ağır basıyordu; gerçekte bu dezavantajlar sadece hammadde sağlanmasının kolaylaştırılmamış olması konusundaydı. Aslında, yeni kolonilerin ya da mandaların yönetimi bir avantajdan çok, İtalyan ekonomisinde bir kanal açacaktı. Öte yandan, Avusturya-Macaristan imparatorluğunun kayboluşu İtalya'ya diğer galip ülkelere tanınmayan bir ulusal güvenlik vermekle kalmadı, İtalya'yı, Tuna ve Balkanlar'da lider bir rol oynama ve barışçı bir halde gelişme olasılığıyla, tarihte bir kez daha gerçekten büyük bir güç haline getirdi. Bu rol ve bu olasılık 1920-21'de dışişleri bakanı Kont Sporza tarafından açıkça anlaşıldı. Ama bunlara yanlış anlam verildi ve bunları başarma şansı Mussolini'nin politikasıyla kaybedilerek bu bölgede lider güç olarak Fransa, İtalya'nın yerine yerleşti. Bütün ülkenin, yenilmiş ülkelere benzer şekilde hoşnutsuzluk ve huzursuzlukla kaplanmasıyla, 1919'un ilk aylarında İtalya'da politik ve sosyal sıkıntılar başladı. Bunun nedenleri karmaşıktır.

Savaşa girişi orta sınıf ve aşağı-orta sınıf tabakaları ve daha sonra sanayiciler tarafından desteklenmesine rağmen, İtalya parlamentoda ve ülkede çoğunluğun isteğine karşı olarak savaşa girmişti. Bu giriş, kralın rızasıyla, tutucu Salandra'nın güç gösterisiyle, idealistler, demokratlar, milliyetçiler, sendikacılar ve Mussolini'nin önderliğinde bazı sabık-sosyalistlerin gürültülü desteğiyle başarıldı.

İtalya'yı savaşa itmekte iki etken rol oyna-

dı: Birincisi, irredentist* bölgeler (Trentino ve Istria) konusundaki demokratik fikirleri ve özgürlük ve adaleti tüm dünyada egemen kılma isteği; ikincisi, iktidarın genişlemesi isteği. Savaş sırasında ilk etken daha önemliydi; savaş sonrası dönemde ikincisi hakim oldu. Burjuvazinin büyük çoğunluğu, özellikle orta ve orta sınıfın aşağı kesimleri savaşı şevkle desteklediler; oysa ki işçiler ve köylüler (savaşın -ç) sıkıntıları ve onlara getirdiği acıları esas olarak duyuyorlardı. Bittiğinde, ülke ikiye bölünmüştü: bir yanda savaşı istemiş ya da desteklemiş olanlar, öte yanda istemeyenler.

Savaş, içinde yer almış olan bütün ülkelerdeki herkesi etkileyen bir deney olmuştu; ama sivil ve politik hayatta az bir modern geleneği olan İtalya'da bu deney özellikle derin oldu. Orada, savaş kamuoyunu gerçekten birleştiren ilk hareket olmuştu; ama onu **interventisti** ve **disfattisti**, savaşın lehinde ve karşısında olanlar arasındaki ayrılığı göstererek birleştirmişti. Bu karşıtlık devletin otoritesiyle uzlaştırılabilirdi. Ama devlet savaştan artan bir güçle çıkmış olmasına rağmen, özellikle ekonomik konularda, enflasyonla ve bütçe açığıyla fakirleşmiş, zayıflamış ve büyük özel çıkarlara hizmet eder hale gelmiş, sivil ve askeri bürokrasiyle bağlanmış olarak, genelde öncekilerden daha fazla bir biçimde halktan ayrı düşmüştü. İç ve ekonomik politikadaki bu durumun nedenleri savaş sıra-

---

* **İrredentist:** XIX. yy. sonlarında İtalya'da kurulmuş ve İtalya dışındaki İtalyan'ların bulundukları toprakların İtalya'ya ilhakını isteyen parti üyesi.

sında oluşmuştu; politik olarak ülke şiddetle bastırılmış ve ekonomik olarak eğilim mevcut kaynakları, devletin yerini alan ve onu bir aracı ya da müşteri rolüne indirgeyen sanayi girişimlerine aktarmak olmuştu.

Hem şehirde, hem kırda savaş bütün sınıflar için zenginliğin sanayicilere ve birkaç büyük iş adamına akması anlamını taşıyordu; bu iş adamlarının özeldeki yeni zenginliği, genelde ülkenin fakirleşmesini gösteriyordu. Savaş yıllarında ücretliler, özellikle sanayidekiler çok büyük zarar gördü. Savaştan sonra işçilerin büyük çoğunluğu ve köylülerin bir kısmı (özellikle Po vadisi, Toscany ve Umbria'da) burjuvazinin iktidarını kaldıracak ve onun yerini kendilerine verecek bir devrimin özlemi içindeydiler. 1919-20'de şehirde ve kırda, gerçek saat ücretlerinde genel bir artışla sonuçlanan çok sayıda büyük grevler oldu. Artış özellikle sanayide büyüktü, yine de sanayi ve tarım arasındaki ücret farklılıkları savaş sırasında olduğu gibi, 1913'dekinden daha az olarak varlığını koruyordu. Bu (küçük toprak sahiplerinin sayısındaki görülür bir artışla birlikte) savaşın köylülerin dünyasında yarattığı ayaklanmaların az sayıdaki sürekli sonuçlarından biriydi.*

Ama durum ücretlerin dağıtılmasında savaş

---

* (aynî ücretlere karşıt olan) tarım ücretleri bu bölümde tarım işçilerinin kazançlarının —Po vadisinde toplanmış olan ödemelerle— sadece bir kısmını oluşturduğundan dolayı ancak göreli bir öneme sahiptir. Bununla birlikte, bunlar tarım işçilerinin maddi koşullarının yalnız bir göstergesi olduğu kaydıyla, akılda tutulmalıdır.

tarafından getirilen bazı değişiklikleri göstermekle birlikte, 1919-20, 'iki kızıl yıl'da işçilerin, köylülerin ve kamu hizmetlerinde (özellikle demir yollarında) çalışanların endişelerinin bir göstergesini vermemektedir. İşçilerin, tekrarlanan grevlerinin haklılığını gösteren, en sıkı sarıldıkları sorunları, nominal ücretlerini dörtnala giden enflasyonla nasıl uyumlu hale getirecekleriydi. Herkesçe bilindiği gibi, savaşta ve İspanyol gribi salgınlarındaki ölümlerle ve savaştan sonra başlamış olan şiddetli işsizliğin ortadan kalkmasından dolayı genel bir refah havası vardı. Bu işsizlik yokluğu sendikacıların pazarlık gücünü arttırdı ve işçilerin enflasyonun ücretleri üzerindeki etkilerine karşı başarılı bir mücadele vermelerine olanak verdi; özellikle enflasyonun kendisi, 1920'nin ortalarına kadar iş dünyasını canlı kıldı ve sanayicileri daha yüksek ücretler vermeye ikna etti.

Ülkedeki hoşnutsuzluk, özellikle, hükümetin savaş sırasında verdiği, toprağı yoksul köylülere teslim etme sözlerini tutmamasının bir sonucuydu. İnsanlar ücretlerini yüksek tutmayı, iş sözleşmelerini geliştirmek, geleneksel işsizlikle (çalışma üzerindeki vergiyle) mücadele etmek ve ekilmemiş toprakları işgal etmenin yolunu aramak kadar çok istemiyordu. Öte yandan birçok **mezzadri'nin*** (merkez bölgelerde) ve küçük kiracı çiftçinin (kuzeyde) koşulları iyiydi; savaş sırasında, zorlu bir mücadeleyle, biriktirmeyi başarmışlar ve yirmilerde toprak alarak küçük toprak sahipleri haline gelmişlerdi. Bir ölçüde

* Ortakçılar (İng-ç.n)

hükümetin savaş sırasında verdiği ve sonra tutmadığı sözler yolunda oluşan bu kendiliğinden, küçük ölçüde tarımsal reform, ülke çapında savaşın sürekli —ve gerçekten en önemli— etkilerinden biriydi.

Hoşnutsuzluk yalnız işçiler ve köylüler arasında değil, burjuvazi ve özellikle aydınlar arasında da hüküm sürüyordu. Bunlar, hem demokratik, hem genişlemeci savaş hedeflerini şevkle desteklemişlerdi. Bu insanlar için sivil hayata dönmek özellikle zordu. Çoğu resmi görevli olarak çok hoşlarına giden sivil hayattakinin çok üstünde olan prestije özlemle geriye bakıyordu. Birçoğu, ya idealizmden ya da maddi gereksinmeden, daha büyük sosyal adalete derin bir özlem duyuyordu. Sosyalistler gibi onlar da, savaş vurguncularının, anıldıkları gibi 'dolandırıcılar'ın ortaya çıkmasına sinirlenmişlerdi. Ama onları en hassas noktalarından: orta sınıf ve sabık-muhariplik duygularından yaralayan sosyalistlerden nefret ediyorlardı. Siperlerde birlikte çektikleri acılar proletaryadan geleneksel ayrılıklarının —gerçekte horgörme de olabilir— üstesinden gelmelerine yeterli olmamıştı. **Interventisti** ve **disfattisti** arasındaki uzlaşmaz karşıtlık bir yerde, orta sınıflar ve proletarya arasındaki uzlaşmaz karşıtlıktı.

Bütün bu etkenler, abartmalı bir vatanseverlikle birlikte, şimdi birçok orta sınıf insanının **şiddet** politikası özlemi duyması anlamını taşıyordu. Barış anlaşmalarında İtalya'nın karşısına çıkan koşullardan derin bir rahatsızlık duymuşlardı. Müttefiklerin konferans masasındaki hainliğinin kendilerini zaferin ganimetlerinden

yoksun kıldığını düşünüyorlar ve yalnız müttefikleri değil, ulusal çıkarları korumada başarısızlığa düşen İtalyan parlamentosunu ve hükümetini ve bütün **renunciatori**'yi* sert bir biçimde eleştiriyorlardı. Çoğu bu eleştiriyi devletin legal otoritesine karşı direkt bir eylem haline dönüştürmeye hazırdı. Orta sınıflar önce D'Annunzio'nun Fiume'deki maceraları ve sonra da faşizm için ana desteğini sağladılar.

Bunlar —sanayiciler ve iş adamlarından ayrı— ücretliler gibi, savaştan ekonomik olarak zarar görmüşlerdi. Ücretliler savaş sırasında daha çok zarar görmüşlerdi, ama ondan sonra, ücretler bütünde artmış olmakla birlikte, bütün toplumun gelirinin ortalama düzeyi savaş öncesinden hafifçe düşüktü. Benzer bir durum Fransa'da da görülebiliyordu. Ama bu İtalya'da daha ciddiydi, çünkü gerçek gelir rakkamları daha düşüktü. Bütün dünyada savaş öncesi günlerinden beri fiyat listelerinin düzeyinde görülen hafif artış özellikle mülk sahibi sınıflara vurmuştu.

Bu ekonomik ve toplumsal zorluklara diğerleri, politik ve parlamenter olanlar eklendi. Geleneksel politik sınıf sırasıyla Nitti ve Giolitti liderliğinde, sabık müdahaleciler ve sabık tarafsızlar olarak ikiye bölündü. Nisbi temsilin kullanıldığı ve oy hakkının 1913'de olduğundan daha geniş bir tabana oturduğu 1919 genel seçimi, İtalya'daki hayat gerçeklerine önceleri olduğundan daha çok uygun gelen legal temsili sağlamış

---

* Özel olarak, burada daha geniş bir anlam kapsamakla birlikte, Yugoslavları kazanmak üzere Dalmaçya, Istria'nın bir bölümü ve deniz aşırı Trieste'den vazgeçmeye hazırlananlar. (İng.-ç.n.)

ve eski parlamenter çoğunluğun alt üst olmasına olanak sağlamış, gerçekte bunu olanaksız kılmıştı; bu seçim, gerçekten bir seçim devrimi olarak adlandırılır.

Şiddetli muhalefette çok güçlü bir Sosyalist Parti vardı. Hükümeti desteklemesine rağmen, kitle desteğinin önemli bir kısmını geleneksel politik sınıftan alan güçlü bir yeni parti, Halk Partisi (Partito Populare)* vardı. Parlamento dışında, ülke solun ve sağın boş devrimci ya da sarsıcı istekleriyle rahat durmadan çalkalanıyordu. Bunun ünlü bir sağ kanat örneği, parlamentonun ikinci bir tokat yemesi anlamına gelen —iki ülkenin savaşa katılmasıydı—, 1919 Eylülünde D'Annunzio'nun Fiume'yi zaptıdır.

Liberal parlamenter rejimi düşürme yolunda olan kritik durumun üstesinden gelmek üzere en istikrarlı çaba, son kez 1920-21'de hükümetin başı olarak dönen yaşlı Giolitti tarafından harcandı. Dış politikada, Giolitti ve Dışişleri Bakanı Sforza 1920'nin sonunda Fiume'nin işgaline bir son verdiler ve vahim bir durum kazanmış olan Adriyatik sorununa tatmin edici bir çözüm getirdiler. İç işlerinde Giolitti, birbirlerini dengeleyen iki çizgi izlemeye çalıştı: bir yanda, liberal iktidar sınıflarını güçlendirmeye çalışan ve faşistlerin silahlı şiddetinden bile yararlanarak iki büyük kitle partisini, Halk Partisi'ni ve daha çok sosyalist Partiyi savaş öncesindeki gibi sanayiciler ve liberallerle çalışmalarını sağlamak üzere bastırmayı hedef alan sıkı bir tutucu politika iz-

---

* Birinci Dünya Savaşından sonra Sicilyalı bir papaz olan Don Luigi Stunzo tarafından kurulmuş Katolik Partisi İtalya'da, sağdan çok sola yatkındı. (İng-ç.n.)

ledi; öte yanda kamu maliyesinin feci durumunu düzeltmek ve (savaştan -ç) en fazla yararlanmış olan zenginlere savaşın ekonomik giderlerinin hiç olmazsa bir kısmını ödetmek üzere vergi yasalarına enerjik bir reform getirdi.

Önce bu politikalar iyi sonuç veriyor gibi göründü. Dış işlerinde başarılı olmuşlardı ve 1921'de savaş sonrası bunalımının kötülükleri bitmiş ve sorunlar çözüme doğru ilerliyor gibi görünüyordu. Ülkenin bütçesi kesinlikle düzelmişti. Sabık müdahaleciler ve sabık tarafsızlar arasındaki politik bölünme kapanmıştı. Sosyalist kitleler 1920 Ağustos ve Eylülünde, fabrikaları işgal ederkenki büyük çabalarından yorgun düşmüşler ve devrim girişimlerinden pratik olarak vazgeçmişlerdi. Uluslararası olarak da devrim zayıflamıştı: İtalya'da fabrikalar işgal edilirken, Varşova civarına ulaşmış olan Kızıl Ordu batıya doğru ilerlemeyi durdurmuştu.

Ama başarılı olmak için Giolitti'nin politikaları, zenginlere (demir ve çelik endüstrisinin liderlerinden ayrı olarak), homurdansalar bile, ağır vergileri kabul ettirecek geniş bir ekonomik canlılık dönemine ihtiyaç duyuyordu. Ve 1921'in ilkbaharıyla birlikte 1920'de dünyanın diğer yerlerine darbe indirmiş ve sonbaharda İtalya'ya gelişinin görülür uyarılarını vermiş olan ekonomik kriz ülkenin sosyal ve politik zorluklarına eklendi.

Bu ekonomik kriz, yani fiyatların düşmesi, enflasyonu ve bütçedeki açığı kontrola yardımcı olarak İtalya'da kamu maliyesine belirli yararlı etkilerde bulundu. Ama bunu işçiler, ücret talepleri ve işsizlikle ödediler. Sosyalistlerin ön-

ceden olduğundan çok daha az saldırgan olmalarından dolayı Giolitti, devlet bütçesindeki açığı azaltmakta büyük rol oynayan, ekmeğin politik olarak belirlenmiş fiyatını kaldırma olanağını buldu. Aynı zamanda kriz onu politikalarından vazgeçmeye zorladı, çünkü zenginler, kendilerine gümrüklerin korunması ve kamu harcamalarında (demiryolu teçhizatının sağlanması) pay gibi ayrıcalıklar verilmiş olmasına rağmen artık onun vergi politikasını kabul etmiyorlardı. Sonuç olarak: 1920 sonbaharında İtalya'da devrimci ateşin hafiflemesi ve geleneksel iktidar sınıflarının yenilenme kararı vardı. Ama bu yenilenme kararından yararlanan Giolitti değildi. 1920 sonbaharında faşizm politik sahnede ortaya çıktı.

Benito Mussolini Romanya'da doğdu; babası işçi sınıfından ve bir sosyalistti ve kendisi de ateşli bir sosyalist olmuştu. Romanya'daki işçi sınıfından birinin —ya da daha çok böyle birinin karikatürünün— etkilerini, daha da çok eksikliklerini taşıyordu. Sert tabiyatiyla, şiddeti seviyor, yine de çabucak korkuyordu; genellikle gerçek samimi bir insanlık ve alçak gönüllülük esas olarak gurur ve kendini beğenmişlikten oluşuyordu. Onda, iktidardakilere karşı sosyalist içerleme ve bir adalet isteği olarak, bir yıkma ve kendinde bir son isteği kadar güçlü değildi; bu küçük burjuvazinin zenginlere karşı gıptası ve boşuna uğraşma duygusuydu. Daha sonra amacına ulaşıp herkesten daha güçlü biri haline geldiğinde, Mussolini bazı sonradan görme züppeliklerini taşıyordu. Parayı hor görmüyordu, onu hayatta ana hedefi yapacak kadar ihtiraslıydı. Şiddeti sevmesine rağmen öldürmekten ve suç-

lardan mümkün olduğu kadar kaçınıyordu (ve diğer diktatörlerle karşılaştırıldığında); bu bir ölçüde onun kabul edilen insancıllığının bir sonucu olabilirdi; ama belki de daha çok kan dökmenin gerçek değerleriyle yüksek politik bedelini hesaplamasından ileri geliyordu. Bu politik bedelin olmadığı zaman, cinayetleri ve katliamları oldukça sakin karşıladı. 1935-36'da Habeşistan'daki savaş sırasıdna geniş ölçüde zehirli gaz kullanıldı ve düşmanı yok etme hedefi taşıyan, gerçekten, düşmanın tamamen silinip süpürülmesiyle sonuçlanan muharebeler yapıldı. Habeş halkı, faşist İtalya tarafından bozgunundan sonra isyana başlayınca, Mussolini kendisi kitle katliamları için kan dondurucu emirler verdi.

Fırsat bulduğu zaman sıradan insanların olsun, iktidardakilerin olsun, insanların hatalarını istismar ederek onları bozmakta ustaydı. İnsanlara güveni yoktu —gerçekte, onları hor görüyordu. Hiç arkadaşı yoktu. Sıradan insanlara daima yakındı ama, bir parti liderinin izleyicilerine, hatta bir aktörün tiyatrodaki hayranları kalabalığına yakın olduğu şekilde.

Görünenlerin tersine, temelinde, müthereddit ve sık sık karar değiştiren zayıf bir adamdı. Ama formda olduğunda tereddüt olarak görünen gerçekte, onun büyük bir taktisyen olduğunu gösteren yüksek politik niteliğiydi; bu bekleme, doğru zamanda hareket etme, minimum güçle maksimum sonucu alma yeteneğiydi. Ardında olduğu güç maskesi yalnızca, içte zayıf olup otoriter gözüken tabiatları karakterize eden iktidar ihtiyacının bir parçasına cevap veriyordu, hepsinin üs-

tünde, parti liderinin ve aktörün ihtiyaçlarına cevap veriyordu.

Oldukça büyük bir gazeteciydi ve politik olarak bile bir gazetecinin niteliklerini ve hatalarını taşıyordu; politik durumu teşhis etmekte hassas bir yetenek, halkın isteklerinin tam bir idraki, polemik yeteneği, keskin, canlı ve yüzeysel bir zekâ ve bir amatörün örgütlenmemiş kaba ve hazır kütlürü. 1915'e kadar manevî ve entellektüel hayatında şaşkınlığın egemen olduğunu; böylece yıllar geçtikçe gitgide kişisel başarıyı bütün diğer değerlerden daha fazla tercih ettiği düşünülürse, ona en çok uyan etiket onun politik bir maceracı olduğudur. Bir düşünceyi değil, kendi kişisel başarısını öne çıkarmak için, en başta İtalyan kurumlarının alt üst olmasını içeren her şeyi yapmaya hazır bir adamdı. Yirmi yıllık faşist iktidar sırasında faşizm bir fikir haline geldi: Mussolini hiçbir zaman kendini bir fikrin hizmetinde düşünmemiş, fikrin kendi kişiliğine hizmet edeceğini düşünmüştü.

Sosyalist partilerin liderleri arasında, Mussolini en yetenekli devrimci ajitatördü. Yaklâşan savaşın devrimci bir karakteri olacağı düşüncesiyle, Sosyalist Parti'den ayrılarak 1914-15'de savaşı destekleyen kampanyaya katıldı. Savaştan hemen sonra, politik olarak bitmiş görünüyordu. Bütün devrimci ya da sağın ve solun yıkıcı kesimi alınmıştı: solda sosyalistler, sağda D'Annunzio ve milliyetçiler tarafından. Ama Mussolini bozgunu kabul etmedi. Politik durum akıcıydı. Bir yerden başlamalıydı. Bir şey daima başka bir şeye yol açabilirdi. Eylemi realizm diye adlandırılan küçük oportünizm ve sabit kalan belirli

direktiflere herhalde gönülsüz bir sadakatin karışımıydı. Bu, yirmi yıllık faşizmin, uzaktan bakıldığında istikrarlı bir şekilde gelişiyormuş gibi görünüp, yakından bakıldığında, politik yönün sürekli ve hemen hemen karmakarışık bir değişiklikler berisi gibi görünmesinin nedenlerinden biridir.

23 Mart 1919'da Mussolini ve birkaç düzine izleyicisi, ilk 'Fascio di Combattimento' ya da faşist kavga birimini kurdular. İsim, savaşı destekleyen ihtilalci faşistler ve sonra Caporetto tarafından kurulan ulusal savunma için parlamenter faşist gruba bağlıydı. Hareket kendini devrimci sendikalist geleneğin ve milliyetçi geleneğin mirasçısı olarak kurmayı amaçlıyordu.

İki yönde hedef alınmıştı: bir tarafta, adından da anlaşıldığı gibi, sabık-müdahaleciler ve sabık-tarafsızlar arasındaki ayrılıkları kullanmış ve Fiume ve Dalmaçya'lı İtalya için öne sürmüştü; öte yandan bir sol kanat hareketi gibi, hemen hemen sosyalist partinin bir rakibi gibi davranmıştı. Gerçekte, bu ilk zamanlarda, Mussolini'nin şaşkın niyetleri ne olursa olsun, Faşizm, D'Annunzio ve milliyetçilere rakip bir sağ kanat hareketiydi. Bu nedenle Milano'nun yukarı-orta sınıfları fazla etkilenmemiş olmakla birlikte, ortaya çıkışını desteklediler.

Hareket pez az başarı kazandı ve 1919 genel seçimlerinde şiddetli bir bozguna uğradı. Mussolini, bundan sonra, sol-kanat eğilimini inkâr etmeden, kendini serbest ticaretten yana olduğunu ısrarla söylemenin tam zamanı olduğunu hissetti. Serbest ticaret mal sahibi sınıfların istediği şeydi, onlar endüstriyel üretimi ilerlete-

cek ve kendilerini, özellikle, yüksek vergi ve sendika bağı: yüksek ücretler, toplu sözleşme, çalışma vergileri, v.b. anlamına gelen savaş donatımı dedikleri şeyden kurtaracak bir politika istiyorlardı. Mussolini'nin hareketi, aynı zamanda geniş bir halk desteği sağlama çabasından vazgeçmeden, bu sınıfların yakınlık ve desteğini kazanma ya da bunu güçlendirme amacını taşıyordu.

1921'de politika olarak faşizm, devletten bütün ekonomik içeriği alarak onu manevi bir içerikle dolduracağını belirtti. Faşizmin özgün devletinde partilere karşı ve sendikalara yandaş olduğunu söyleyerek devam etti. Yine Mussolini'nin 1921'de söylediğine göre, hem mülk sahiplerinin, hem de karışık bir şekilde çalışma ve üretim dünyasındaki genel zorlukları yansıtan işçi sınıfı hareketi, Sosyalist Parti'nin eski modası geçmiş biçimleri yerine yeni biçimler almalıydı. Faşizm açık pazar ekonomisinin yıkılmaz fikirleri ve işçi sınıfı hareketinin bu yeni biçimlerinin sentezi olacaktı.

Zenginler savunmada kaldıkça faşizm gösterişsiz de olsa bir başarı kazanamadı. Ama 1920 sonbaharından itibaren (bundan sonra D'Annunzio politik olarak bitti ve izleyicileri faşizme kaymaya başladılar), faşist şiddet taktikleri gitgide daha açık bir şekilde Po Vadisi, Emilia ve Toscany kırlıklarında kullanılmaya başlandı. Bunlar ülkenin, sosyalist örgütlerin saldırganlığından öfkelenen büyük ve küçük (en önde, o sırada ortaya çıkmaya başlayan, yeni küçük toprak sahiplerini de içeren) toprak sahipleri ve kiracı çiftçiler, küçük tacirler ve dükkancılar bu-

lunan 'kızıl' bölgeleriydi ve politik durumdaki genel değişiklik hemen karşı hücumuyla onların bu davranışını getirdi.

Faşist eylem müfrezeleri sosyalist köylü birliklerini ve kooperatiflerini, sonra da **popolari**'yi bile tahrip etti. Bu müfrezeler kırlık bölgeler ve taşra şehirlerinin burjuvazi ve küçük burjuvazi gençlerinden oluşuyordu. Çoğu öğrenciydi, ama bazıları toplumsal yönden mütevaziydi ve aralarında işçi sınıfı gençleri bile vardı: bir idealistler, şımarık çocuklar, uygunsuz kişiler ve serseriler karışımı. Bazıları terhis olmuş resmî görevliler ya da bunların oğulları, kardeşleriydi. Hepsi genç, bazıları çok genç, gençlikleriyle ve katıldıkları ya da sadece hayalini kurdukları savaşla övünen kimselerdi. Ve şiddetlerinde savaştaki hücum taburlarınca kullanılan yöntemleri uyguluyorlardı. Başkalarının hayatı ve itibarı onları pek ilgilendirmiyordu; gerçekte, onlarca, utandırmak doğru ve takdir edilecek bir şey gibi bile görülüyordu.

O zamana kadar, faşizm küçük kentlerde küçük bir hareket olmuştu. 1920'nin sonundan beri en çok kırlardaydı. Aynı dönemde, 1921'den sonra, faşist sendikalar sosyalist sendikaları geçmeye ve faşist müfrezelerin tahakkümündeki taşra bölgelerinde yayılmaya başladı. Mussolini'nin öngördüğü, işçi sınıfı hareketinin yeni şekillerinin kökenleri, kırsal kitlelerde, işçi ve aşağı-orta sınıflarda birleşmiş bulunan bu sendikalarda yatıyordu. Bu kırlık bölgeydi ve faşizm bile kitle desteği temelini yalnızca kent küçük burjuvazisinde buluyordu.

1921'de, sanayiciler umutlarını faşizmden da-

ha çok Giolitti'ye bağlamışken, kuzeydeki çiftlikler ve İtalya'nın merkezindeki toprak sahipleri faşistleri daha az şüpheli bir biçimde desteklediler ve bağlandılar. Bunun nedeni Giolitti'nin sanayicilere olan tavizleri (devlet himayesi ve demiryolu teçhizatı alımı) ve çiftçilerin bir zorluk dönemine doğru ilerlemelerinde yatıyordu. İşgücü sorunlarıyla kenetlenmiş olan ekonomik durgunluk, sanayiciler için bir emniyet süpabı ama çiftçiler için bir tehditti. Gerçekte, kentleri terkedip aslında geldikleri yer olan kırlık bölgelere dönen işsiz işçiler, çalışma üzerindeki vergiden sıkılan çiftçiler tarafından geriye alınmak zorundaydı.

Bu sanayiciler ve çiftçiler arasında bir sürtüşme dönemiydi. Sanayiciler gümrük resimlerinde bir artış istiyorlardı. Öte yandan,çiftçiler tamamen serbest ticaretten yanaydı. savaş sırasında kaldırılmış olan mısır ve şekerdeki gibi, onların yararına olan resimleri yeniden yüklemek olanaksızdı. Sanayiciler durumdan en iyi biçimde çıkmışlardı; bunun getirdiklerine çiftçiler katlanmak zorundaydılar. Daha sonra da göreceğimiz gibi, 1922'den sonra karşılıklı zıtlıklar azalmakla birlikte, sanayiciler ve çiftçiler arasındaki geleneksel birlik 1925'e kadar yeniden kurulamadı. Bir kere ekonomik durgunluğun üstesinden gelindikten, bir kere gümrük resimleri artıp uluslararası ticaret düzenlendikten sonra, hem Confindustria*, hem de hükümet yeniden, ihracatın artmasını gelişmede temel öge olarak değerlendirmeye başladı. Bu politikadan özellikle

---

* İtalyan sanayi konfederasyonu. (İng-ç.n.)

zarar görenler, sabit gelirlere ve ihracat metaı olmayan ekinlere bağlı, çiftçiler ve büyük toprak sahipleri ve şeker pancarı yetiştiricileri oldu.

Bütün sanayiciler ihracatı arttırmayı hedef almıyordu. Elektrik firmaları, demir ve çelik firmaları, silâh yapımcıları ve gemi yapımı firmaları gibi bankalara yakından bağlı ve kamu harcamalarıyla daha çok ilgili firmalar vardı: bütün bunların içinde, elektrik firmaları ve Fiat'ın çok önemli istisnalarıyla, kendilerini barış zamanı ekonomisine uyarlamakta en büyük güçlükle karşılaşmışlardı ve özel alanlardaki ticaret tekelleriyle ülkenin ekonomik gelişmesini frenliyorlardı. Gerçekte, kamu harcamaları fiyatları arttırıp ihracatı azaltırken, bankalardaki ağır sermaye birikimi mâlî kaynakları diğer firmalardan alıyordu. Daha ciddisi, bütün yerli ekonominin özellikle depresyon sırasında ve özellikle güney İtalya'daki küçük ve orta ölçüdeki sanayi firmalarının büyük bir fiyat ödemesiyle elektrik endüstrisi tarafından iki dünya savaşı arasındaki yirmi yılda yüklenen yüksek fiyatların etkileriydi. Ama bütün bu olumsuz görünümlerle birlikte, bir bütün olarak endüstrinin gelişimi ve pazarın genişlemesinde elektrik firmalarının doğrudan çıkarı vardı ve hepsinin üstünde, çoğunun bir kere savaş sonrası krizi bittikten sonra, kendilerini doğruca açık pazara götürecek ve bankalardan kurtaracak dinamik bir karakteri vardı. Mondecatini, Snia Viscosa, Fiat ve büyük tekstil firmaları gibi diğer büyük ve enerjik firmalar da açık pazarın ve sermayelerini yükseltmenin olanaklarını benzer şekilde kullandılar.

Başlangıçta, faşizmin sol-kanat eğiliminden

oldukça uzakta —savaşın bitmesinden en çok zarar görmüş gibi görünen ve ülkenin hareketli bir durumunda çıkarları olduğunu hisseden büyük demir ve çelik endüstrileriyle birbirlerine sempati duyan ilişkileri vardı. 1919-20'de Ilva çelik fabrikasının **Il Popolo d'Italia**'yı finanse ettiği yeniden kanıtlandı ve görülebildiği kadarıyla, bu finansmanın 1919 yazında, yani tam D'Annunzio Fiume'deki maceralarına başlamaya hazırlanırken olması önemlidir. Hem D'Annunzio, hem Mussolini malî destekçileri tarafından ülkedeki düzensizliği sürdürme ve kitle hareketini bölme yolu olarak düşünülmüştü.

Ama, söylemiş olduğum gibi, 1920'de ve daha çok 1921'de Mussolini liberal ekonomik politikaya güvenini belirtti, sınırlamanın yüksek gümrükte ve kamu harcamalarında vergiler kadar çok olmayacağını ve savaşın engellerinin yıkılması anlamını taşıdığını açıkladı. 1921 ekonomik krizinden sonra iki büyük demir ve çelik fabrikası —Ilva ve Ansaldo— battığında, faşistler hükümetin lakaytlığına karşı güçlü bir protesto yükseltirken, gerçekte onları terkediyordu. Serbest ticaret devletin şu ya da bu zayıf düşmüş firmayı himaye etmek için özel müdahalesi isteğine bağlı olarak, Mussolini'nin yumuşak bir yolla, sanayici ya da toprak sahibi zengin sınıfların isteklerine karışık bir şekilde ya da kısmen karşı çıkarak faşist harekete destek sağlamasına olanak verdi.

Faşizm, demir ve çelik endüstrisinin yüksek gümrüklerle endüstriyi koruma politikası ve kamu harcamaları özleminin güçlü olduğu bir ekonomik koşullar dizisi içinde doğdu; ama kendini

hissettirdi ve hatta güç kazanarak bunu, egemen isteğin yüksek gümrük politikasını, yüksek vergileri ve kamu harcamalarını sınırlamak olduğu ekonomik koşullar dizisi içinde esasen 1931'e kadar ilerletti. Bu, 1922'den sonra, hatta 1925'den sonra yüksek gümrük politikasının, yüksek vergilerin ve kamu harcamalarının artışının durduğu anlamını taşımaz. Ama bu artışlar genel olarak, gerekli bile olsa, olumsuz bir olay olarak düşünüldü; ne Confindustria'da, ne de —az da olsa— mülkiye memurları ve ekonomik bakanlıklar arasında sabit ideolojinin bir parçası değildiler.

Bununla birlikte, Mussolini'nin faşizmi daima klâsik gericilikten ayrı tutmaya çalıştığı öncelikle eklenmelidir, yani, faşizm ve burjuvazi ve özellikle onun egemen güçleri arasında daima belirli bir mesafe bırakmaya ve bu gruplara sağlamış olduğu avantajları, her zaman hoşlanmadıkları istek ve direktiflerdeki değişimleri —bazan dış politikada, bazan ekonomik politika konularında— kabul ettirmekle takas aracı olarak kullanmaya çalışmıştır. Başka bir deyişle faşizm kendini, parlamenter hükümet gibi toplumun tek bir kesimiyle otomatik olarak özdeş kılmayı değil, çeşitli kesimler arasında politik bir aracı olarak çalışmayı hedef almıştır. Bununla birlikte. burjuvaziye arada özel bir bağ vardı, çünkü faşizm, işçi sınıfı ve sendika hareketlerinin özgür gelişimini bastırırken, —konu üzerinde birkaç lâfta kalan demece rağmen— burjuvazinin ekonomik faaliyetine aynı şeyi yapmamaya çok dikkat etmekteydi.

1921'de faşizm yalnız taşrada değil, kuzey ve

merkez İtalya'nın kentlerinde de yayıldı. Burada da başarısının ana itici gücü olarak, zarar gören çıkarları ve sosyalistler tarafından canlandırılmış olan öfke ve keskinlikleri buldu. Bazan bu keskinliklerin kökü uzak geçmişe dayanıyor ve gericilerin demokrasinin güçleri tarafından yenilgiye uğratıldığı 1898-99 krizine uzanıyordu. Faşistler sokaklarda «Faşizmde özgürlüğümüzün kurtuluşu yatmaktadır» diye şarkılar söylüyorlardı. Bunları bilinen dik ve mağrur tavırlarıyla söylüyorlardı. Bütün saygıdeğer insanlar bu havayı beğenmekle kalmıyor, hepsi şarkının sözlerinde kendi duygularını buluyorlardı. Faşizmde savaşın ve yüksek vergilendirmenin engellerinden kurtuluşu, yüksek ücretlerden, grevlerden ve işçilerin disiplinsizliğinden kurtuluşu, işçi sendikalarının isteklerinden ve kooperatiflerin rekabetinden kurtuluşu, devrim korkusundan kurtuluşu ve işçilerin sinirlendirici ve kendinden fazla emin kibrinden kurtuluşu, içinde vuruştukları savaştan ve kazandıkları zaferden yararlanma özgürlüğünü görüyorlardı.

İyi bir ailenin genç bir ferdi, iyi bir profesyonel olan babasını izleyen oğlu Turin sokaklarında yürürken bir grup işçiyle karşılaştı. Onu pek dostça olmayan bakışlarla süzerek ona «Yakanı çıkar!» diye bağırdılar. Hepsi buydu. Ama bu andan sonra, o zamana kadar politik olayların gelişmesini oldukça değişik bir biçimde izlemiş olan genç adam, ateşli bir faşist haline geldi. Olay gerçektir ama iyi incelenmelidir, çünkü durumun onun kaynaklandığı psikolojik tepkinin tipik bir örneğidir.

Birkaç ay içinde faşist hareket oy çoğunlu-

ğunun hızıyla büyüdü. 1919'da 17.000 üyesi vardı, 1921 kasımında 310.000. Bu başarı en başta demin açıkladığım durumla ilgiliydi. İkinci olarak, küçük hükümet görevlilerinin faşist müfrezelerden hoşlanmasına ve eylemlerinin yasa dışı olmasına rağmen, onlara sık sık yardım etmelerine bağlıydı. Giolitti bile onları sonradan legal sisteme çekebileceği düşüncesiyle faşistlere ve onların yasa dışılığına dolaylı bir sempati duyuyordu. Oysa ki gerçekte olan faşist hareketin ve yasa dışı tavrının büyümeye devam etmesiydi. Giolitti'nin halefi Bonomi, az başarılı da olsa, onlara daha sağlamca karşı durmak için bir çaba harcadı.

1921'in sonunda İtalyan işçi sınıfı hareketi ve politik sendika örgütleri, bir faşist saldırı yılından sonra, hemen hemen silinip süpürülmüştü. Faşizmin hedefi iktidarı ele geçirme olmaya başladı. Aynı dönemde —Kasım—, faşist hareket kendini bir parti biçimine soktu. Harekete ve daha sonra partiye egemen olmak, hem hareketin hem partinin böyle çabuk, karışık ve kendiliğinden bir biçimde gelişmesinden dolayı, Mussolini için daima kolay değildi. Canlılığının çoğunu vermiş olmasına rağmen, faşizmin bu fazla kendiliğindenliği, onun anti-merkeziyetçi ve bazı hallerde anarşik eğilimlerini de gösteriyordu. Oldukça sık, —**ras*** diye bilinen— yerel liderlerin merkezî örgütün disiplinini reddetme olaylarına rastlanıyordu. O zaman ve daha sonra, idealist faşistlerin önceki programa hıyanet edildiği dü-

* «Güçlü Yerel Başkan» anlamını taşıyan, Habeşistan kökenli sözcük (İng.-ç.n.)

şüncesi ile nefret ettikleri için hareketi ve partiyi terketme olayları da vardır.

Bütünde, Mussolini, dikkate değer bir oportünizm ve taktik duyarlık göstererek, gayretini liberal devlete zorluk çıkaran bir hale gelen ya da böyle görünen kurumlar üzerinde toplayarak ya da toplamaya çalışarak zekice manevra yapmayı başardı. Geleneksel politik sınıf, Sosyalist Parti'yi ve işçi sınıfı hareketinin örgütlerini zayıflattığı ya da tahrip ettiği derecede faşizmin *lehinde göründü* ve öyle olmaya devam etti; ama Sosyalist Parti yarı tahrip olduğu için şimdi hemen hiçbir nokta olmadığından. faşizmin yasa dışı görünümlerini büyüyen bir endişe ile izliyordu. Mussoloni yasal ve yasa dışı silahları: *hem* parlamentoyu, hem faşist müfrezeleri aynı zamanda kullanıyordu. Birincisiyle halka yeniden güven veriyor,ikincisiyle onlara vuruyordu. Bununla birlikte, onun yasal yöntemlerini saklamak amacıyla kullandığını söylemek tamamen doğru olmayacaktır. İkisini de kullanıyordu ve bütünde, müfrezelerin ve bazı **ras**'ların yıkıcı eğilimlerini frenlemeye yönelikti. Bu, diğer şeyler yanında, onun geleneksel politikacılara faşizmi yasallığa kanalize edecek yetenekteki tek adam olarak görünmesine yardım etti.

Tutucuların yasallık isteği (ayni zamanda samimi ve az ya da çok ikiyüzlü) bir diğeriyle daha derin olan, başlangıçtaki başarısına yol açan savaş sonrası krizinin ve devrimci tehlikenin artık varolmadığı bir durumda güç kazanmasının anlaşılmasına bir anahtar bulma isteğiyle karışmıştı. Bu, tutucuların ve burjuvazinin

savaştan beri oluşan demokrasiyi durdurmak ve iktidardaki sınıflarla halk kitlesi arasındaki eski dengeyi sağlamak isteğiydi. Bunu başarabilmek için, işçi sınıfının meydan okumasını bastırmak, ücretlerin düzeyini düşürmeleri ve bu yıllarda tanıtılan kontrolları ve kontrol girişimlerini (özel likle, fabrika şikâyet komitelerini, sınırlama uygulamalarını ve ülkedeki çalışma üzerindeki vergiyi) kaldırarak müteşebbislerin tam özgürlüğünü restore etmeleri gerekliydi.

Mussoli'nin taktikleri tamamen başarılıydı. 1922 sırasında, gelişen ekonomik koşullara rağmen, hükümetin kararsızlığı ve işbaşındakiler arasında irade gücü eksikliği yüksek noktaya varmıştı. Bu tamamen faşist yasadışı eylemin tehdidinin sonucu değildi. Bu yasadışılığı ortadan kaldırmak için, faşizmin hükümetin sorumluluklarını paylaşması gitgide daha gerekli görünüyordu. Ekimde, Mussolini'ye, bazı izleyicileriyle birlikte, Giolitti'nin, ya da Facta'nın (Başbakan) ya da Salandra'nın nezaret edeceği yeni bir hükümette yer alması teklif edildi. Milano yukarı-orta sınıfının en önde gelen üyeleri tarafından desteklenmesinden dolayı şimdi güçlü bir durumda bulunan Mussolini, sonunda bu teklifi reddetti. Parlamentoda az sayıda izleyicileri bulunmasına rağmen, şimdi daha fazlasını umabileceğini hissediyordu. Hükümeti kendisi oluşturacaktı. Bu, Roma Yürüyüşü'nün nedeniydi.

Komünistler ve hemen bütün sosyalistler dışında, bütün parlamento, demokratik anti-faşistler ve CGL (Confederazione Generale del Lavoro) sosyalistleri de dahil, Mussolini'nin hükümetini bir kâbusun sonucu olarak ferahlıkla karşı-

ladılar. Dediklerine göre, sivil savaş, bitmişti, faşizm, umulduğu gibi, sonunda yasal olarak davranacaktı.

Roma yürüyüşü, 1915 müdahalesi gibi, parlamenter çoğunluğa karşı bir kuvvet gösterisiydi. Bu kuvvet gösterisi, eğer kral karşı çıksaydı, başarısızlığa uğrayacaktı. Ama, 1915'te olduğu gibi, kral buna karşı çıkmamayı uygun buldu. Parlamentoya pek az güveni vardı, sosyalistlerden korkuyordu ve —papazların siyasete karışmasının iyi bir muhalifi olarak— Halk Partisi'nden nefret ediyordu. Kişi olarak, burjuva tumturaklı sözler edemeyen kralın Mussolini'yle anlaşması çok güç görünüyordu. Ama onu kendisine düşman etmekten korkuyordu: çok kısa bir süre öncesine kadar, Mussolini bir cumhuriyetçiydi; ihtiraslı Aosta dükü ihtiraslı bir faşizm yandaşıydı ve tâcı kuzeni Victor Emmanuel'den alabileceği tehlikesi gözden uzak tutulamazdı. Bundan aylar ve yıllar önce kral askeri bir diktatörlük olacağını hesaplamış ve sonunda bütün umutlarını yaşlı Giolitti'ye bağlamıştı. Giolitti başarısız olunca, Mussolini tarafından önerilen çözüm ona, ülkeyi çekişmeli savaş-sonrası döneminde düzeni ve yerleşmiş koşulları getirebilecek en iyi şey olarak göründü; liberal devletin iki geleneksel düşmanı —papazlar ve sosyalistler— bunu hiç bir zaman yapamazlardı.

FAŞİST DEVLET

Mussolini'nin 3 Ocak 1925'teki konuşması İtalya tarihinde yeni bir dönem açtı. Halk Sta-

tuto'nun* restorasyonundan sözetmeye başladı, ama gerçekte, bundan sonra **Statuto**'nun restorasyonu değil, sonradan söylendiği gibi onun ötesine gidiş meselesi söz konusuydu. İtalya artık liberal bir devlet değildi. Faşist bir devlet, faşist devletlerin ilki olmayı amaçlıyordu. Kurumlarda ve yasalarda, liberal devletten faşist devlete geçiş, 1925 sırasında başladı, sonraki iki yılda tamamlandı ve 1929'da Concordat** ve plebisitle pekiştirildi.

Pratikte, 1925 sırasında, basın özgürlüğü kaldırıldı. Bu yılın Ocak ayı ve 1926 sonu arasında diğer yasalar konuldu ve onaylandı: farmasonluk kaldırıldı; hükümete yasal karakter vermek üzere çok geniş güçler verildi; legal kanunnameler yeniden oluşturuldu; mülkiye memurlukları 'faşistleştirildi'; hükümetin başındaki kişi diğer bakanlara göre daha üstün ve yasama gücünden bağımsız ve sadece krala karşı sorumlu oldu (Alman stili meydan okuma şekliyle yapılan benzetme gerçek olmaktan daha çok zahiriydi); politik sürgünlerden ve hatta bazan yakınlarından vatandaşlık hakkı alındı; yerel meclisin özerkliği sınırlandı ve sonra kaldırıldı. Sonunda ölüm cezası tanındı ve devletin güvenliğine karşı, yani faşist rejime karşı olan suçlara bakmak üzere özel bir mahkeme kuruldu. «Ziyadesiyle Faşist» diye bilinen bu yasalara kaynak olan kişiler, iki eski milliyetçiydi: İç İşleri Bakanı rolüyle Luigi Federzoni ve en üstte, Adalet Bakanı Rocco.

---

* **Statuto Albertino,** parlamenter bir demokrasi kuran 1848 Liberal Anayasası. (İng.-ç.n.)

** Papa ile hükümet arasında, kilise işlerine dair akdolunan muahede. (İng.-ç.n.)

Mussolini, bu karışık uygulamayı başarıyla yürüttü. O zamanki ekonomik ferahlamaya borçlu olarak, en azından 1926'nın sonuna kadar faşizmin genel olarak bütün ülkelerde popüler olması olayından yardım gördü. Bunun yanında, bir kez daha hem faşist aşırılığın baskılarını, hem de saygıdeğer düşünce engelini kullanarak genel kurnazlığıyla davrandı.

Matteotti'nin öldürülmesine kadar İçişleri Bakanlığı —ülkenin kontrolünde anahtar bakanlık— Mussolini'nin kişisel yönetimi altındaydı. Matteotti'nin öldürülmesinden sonra bunu, o zamana kadar sömürgeler Bakanı olan Federzoni'ye verdi. Federzoni bir tutucu, monarşist, düzenin yanında bir adamdı: bir başka deyişle, muhalefeti sevmemekle birlikte, Matteotti suçuyla sarsılmış ve —'karanlıktaki sıçrayışlar' diye bilinen— faşist aşırılığından korkmakta olanlar için bir garantiydi. 1926'da, devlet değiştirilmez bir şekilde 'Faşistleştirildiği' zaman Federzoni İçişleri Bakanlığından azledildi. Onun varlığı liberal kurumların alaşağı edilmesini örtmenin ve uygulamanın tutucu karakterini garantilemenin en iyi yoluydu.

Aynı dönemde faşist partinin yönetimi iki aşırıya verilmişti: birincisi, Francesco Giunta, ve sonra, 1925 Şubatında, faşist **ras**'ların en otoriteri ve en acımasızı Roberto Farinacci. Mussolini onu sevmiyordu. Onunla ve Giunta'yla, onların sabırsızlıklarını ve taşkınlık duygularını zaptetmek için sık sık enerjik bir ton kullanıyordu. Ama iki adam da onun için yararlıydı ve onları kullandı. Uygun olduğunu hissettikçe, onların, yalnızca anti-faşist oldukları sanılan resmi gö-

revlilerden kurtulmak olarak anlaşılan 'devleti faşistleştirme' isteklerine izin verdi. Bu yolla Mussolini izleyicilerine fetih özlemiyle öfke coşkusu da veriyordu. (İtalya kime aittir? 'Bize!')

Farinacci, Federzoni gibi 1926'da görevinden azledildi. Özellikle valilerin sık sık faşist **ferderale**'yle* çekiştikleri taşrada; devlet görevlileriyle parti görevlileri arasında sık sık ayrılıklar ve sürtüşmeler doğmaya başladı. Sonradan partideki yüksek görevlilerle İçişleri alt sekreteri ya da polis şefleri arasında benzer sürtüşmeler ortaya çıktı. Mussolini daima parti görevlilerine karşı devlet görevlilerini desteklemeyi tercih etti. Bu ilk yıllarda desteğinin nerede yattığı oldukça açıktı: 5 Ocak 1927 genelgesiyle valilerin **federale'ye karşı** üstünlüğünü kurdu. Bu, sabık içişleri bakanı Federzoni'nin isteğiydi.

Mussolini'nin başarısının nedenlerinden biri, onu partinin ılımlısı gibi gösteren, neyin uygun olduğundaki duyarlığıydı. Öte yandan, bazı kişilerin yapmasını istediği gibi partiyi devlet içinde eritmemeye dikkat ediyordu. Parti ve milisler, koşullara göre, arka plânda tutulacak ya da ön plânda hareket edecek yedekteki silâhlardı Mussolini kendisi 22 Haziran 1925'deki konuşmasında faşizmin totaliter ve kralcı idaresini ve 'İtalya'yı faşistleştirme' gereğini yüksek sesle ilân etmişti. Bu sonra oluyordu ve 22 Haziran konuşması oluşumu canlandırmıştı. Bununla birlikte, —Mussolini'nin tutucuların sempatisini kazanmak üzere hararetle desteklediği— partiyi devletin içinde erimesine ve özerk bir politik güç

* Faşist partinin taşra sekreteri (İng.-ç.n.)

olarak hemen hemen kaybolmasına yol açacak olan partinin kendisinin zayıflamasına yaradı.

Augusteo konuşmasını yaptığı aynı dönemde Mussolini, Nitti'nin İtalyan vatandaşlığının pratikte kendinden alınması anlamına gelen diplomatik temsilciliğini (daha sonraki politik sürgünler yasalarının önünde gelen) direktiflerle her tarafta gösteriyordu. Nitti ondan sonra sürgünlerin en ünlüsü ve Mussolini tarafından en dikkatle izlenen biri oldu. Birkaç hafta sonra Amendola daha sonra öldüğü bir saldırıya uğradı. Güçlü, sade ve asil, hem işinden, hem gereksinmeden dolayı korkunç bir ciddiyet karakterinde, güneyli bir İtalyandı. Karakterini ölümle ödedi. Daha sonra Turin'den genç ve daha da uzlaşmaz bir entellektüel, Piero Gobetti de buna benzer bir kaderi paylaştı.

Muhalefet, Aventin Ayrılığı, perişan halde bir tarafa düştü. Boyun eğme isteğinde olanlar Yasama Meclisine geri gönderiliyordu. Mussolini boyun eğenleri hiçbir zaman reddetmedi. Diğerleri 1926 Kasımında Yasama Meclisinde kovuldu ve içerde veya dışarda sürgünler haline geldiler. Aynı anda, Tito Zanniboni'nin Mussolini'nin hayatına kastetmesiyle kurulan özel mahkeme ve anti-faşist milletvekillerinin Yasama Meclisinden kovulmasıyla İtalya'da serbest politik mücadelenin son kalıntıları yok edildi. Yalnız Senatoda, faşizm öncesi devlete sadık küçük bir grup liberal muhalefette kaldı. Bunlar arasında Benedetto Croce, Francesco Ruffini ve bir devrin **Corriere della Sera** başyazarı, Luigi Albertini vardı.

1925'e kadar Mussolini komünistlere bazı

özgürlükler tanımıştı. Arada sırada, özellikle Senatodaki İtalyan orta sınıflarına Bolşevik Tehlike'nin kızıl bayrağını sallamak ve aynı zamanda Aventin muhalefetiyle, komünist muhalefeti birbiriyle çekişmeye bırakmak iyi bir politikaydı. Aventin muhalefeti çöktüğünde, komünist muhalefet de bastırıldı. Bir çok komünist yargılandı ve hapsedildi. Önderleri Antonio Gramsci, on bir yıllık tutukluluktan sonra öldü.

Adı geçen isimler en meşhur olanlarıdır. Soruşturma ve hapishane acılarını çeken, göç eden yahut İtalya'da sürgünmüş gibi yaşayan diğer bilinmeyen basit, mütevazi isimler de vardır.

Görmüş olduğumuz gibi, sanayicilerle işçiler arasındaki ilişkilerin yeni faşist yasalara tabi kılınması daha zordu. Kuzeydeki çalışan sınıflar anti-faşist idi ve sanayiciler de geleneksel olarak işçileriyle olan ilişkilerine devletin müdahale etmesine karşı idiler.

Faşizmin temel ilkelerinden biri emek ve sermaye arasındaki işbirliği idi. Fakat konu üzerindeki görüşler çok karışıktı. Bu işbirliği bazen sendikalizm, bazende korporatisizm olarak bilinir. Sanayiciler karşı çıktığından bütün sendikalizm bir yana konuldu ve sınıflar arasındaki çatışmanın varlığı resmi olarak ifade edildi; (denildiğine göre) bu çatışma daha üst bir sentezle faşizm tarafından çözülecekti.

Gerçekten, 1925 Haziranında (aynı zamanda Augusteo konuşması yapıldığı ve koruyuculuk politikasının yeniden getirildiği dönemde) İtalyan sendika hareketi 'faşistleştirildi': Üst Divan işverenlerle yapılacak toplu sözleşmelerde işçileri yalnızca faşist sendikaların temsil edebi-

leceğine karar verdi. 2 Ekimde faşist sendikacılar ve sanayiciler son derece önemli olan işbirliği yapacaklarını kabul eden bir anlaşmaya (Palazzo Vidoni Paktı) vardılar. Faşist sendikalar adına, işbirliği grevlerden ve fabrika komitelerinden vazgeçmek anlamına geliyordu. Sanayiciler adına ise bu, bazı düzenlemelere rağmen, hükümetin, iş ilişkileri üzerine getirmek istediği adli disiplinin kabul edilebilmesini sağlayan büyük bir temel başarıydı. Kasım 1925'te, tasarı ilk defa tartışıldı ve hükümet 1926'nın ilk aylarında sanayicilere bir iyilik daha yaptı. (Ama yasa yazılırken başka yanlar da eklendi): Bu (yasa) onlara (sanayicilere), **ürünlerinin fiyatları**, dış piyasadaki aynı malların yüzde beş geçse bile (oran o zamana kadar korundu) kamu yardım anlaşmasını garanti ediyordu.

Böylece 1926 Nisanının önemli yasası ortaya çıktı. İki nokta bakımından temeldi: sendikacılar tarafından grevlerin ve fabrika komitelerinin terkedilmesini resmen pekiştiriyor ve kollektif kontratları bütün çalışma ilişkilerine hakim kılıyordu. Bu iki noktadan birincisi sanayicilerin, ikincisi işçilerin yararınaydı. Bununla birlikte, birincisine ikincisi konusunda rastlanamayacak olan bir sağlamlıkla uyuldu. İşçi birliklerinin sözcüsü **Il Lavoro Fascista** yirmi yıllık faşizm sırasında sık sık işverenlerin yasayı uygulayamadıklarına dikkati çekti. Bunun yanında eğilim, kollektif kontratların en az yeterli firmalara ödenen ücretler üzerine, yani en düşük ücretler üzerine kurulmasıydı.

Henüz, kısa dönemde yasa işçilerin işlerinin yolunda olduğu bir zamanda gelmişti. Resmi is-

tatistiklerin bunu onaylamasına rağmen, 1926'nın ilk yarısında gerçek ücretler faşist sendikaların çabaları sayesinde artmış gibi görünüyordu; gerçekte, bazı durumlarda 1921-22'deki düzeye dönülüyordu.

Emek ve sermaye arasındaki işbirliği yalnızca özel bir dönemde gerekli olanın yapılması, yani o zaman ücretleri enflasyon durumundan etkilenen işçilerin taleplerini kontrol etmek ve engel olmak ihtiyacına cevap verme sorunu değildi. Çok daha derin isteklere cevaptı. Tekrar tekrar söylendiği gibi, halk kitlelerini devlete tabi kılma sorunuydu. Sorunun kökleri aşağılara, özellikle yüzyılın ilk onbeş yılında anti-Giolitti politik düşüncesine iniyordu. Sorun savaş yıllarında büyümüş ve savaştan sonra canlı bir şekilde patlak vermişti. İtalyan yönetici sınıfı sorunu geleneksel serbest toplum yöntemleriyle çözemiyordu. Faşizm bu soruna cevaptı. Ve gerçekte faşizme özgü ve diğer gerici hareketlerde bulunmayan karakteristiklerden biri, içinde sendikaların bulunması ve bir kitle desteği kaynağı olmasıydı.

21 Nisan 1927'de Carta del Lavoro ilan edildi. Bu, emek ve sermayenin hangi yollarla birlikte çalışabileceğini gösteren formüller ve emeğin sermayeye sert, organik olarak tabi kılınmasını sağlamlaştıran maddeden oluşan bir dizi genel ilkelerdi. Carta, fiili ya da tabi, fikir ya da el emeğinin devlet himayesinde olduğunu ilan ediyordu. Sonra özel girişimin, ulusun çıkarına çalışan en uygun ve yararlı üretken araç olduğunu ve devletin sadece özel girişimlerin başarısız olduğu ya da yetersizliğini kanıtladığı ya da dev-

letin çıkarları gerektirdiği zaman müdahale edeceğini söyleyerek sürdürüyordu. Aynı yıl, 1927'de göreve başlayan Çalışma Meclisi, (ücretleri -ç) liretin revalüasyonu yoluyla dizginleyerek ücretleri azaltmayı ve liretin hareketlerini kontrolü üstlendi.

1928'de o zamana kadar kırsal alanda üstün olan faşist sendikacılık sonunda kent proletaryasının saflarına da girmeyi başardı. Faşist sendikaların işçi sınıfı arasındaki başarısı, liretin revalüasyonunun bir sonucu olarak işsizliğin artması ilişkisinde ve hepsinin üstünde bir iş bulabilmek için pratikte faşist bir sendikaya ait olma gerekliliğinin sonucu olarak görülmekteydi.

İşçi sınıfının örgütleri bir kere 'faşistleştirildikten' sonra Mussolini sanayicilerden gelen bir talebi kabul etti. *Aynı yılın* 3 Nisanındaki yasayı izleyen 1 Haziran 1926 düzenlemesinde, bütün işçi sendikaları, Rossoni'nin başkanlığında tek bir «Confederazione Nazionale Dei Sindacati Fascisti Dei Lavoratori» (Faşist Sendikalar Milli Konfederasyonu) olarak birleştirildi. Sorunda tek bir birleşmiş sendikanın restorasyonunu gören çalışma güçleri için bu çok önemli bir olaydı. Mussolini emekçi sınıfların sempatisini kazanmak üzere istediği yolu izlemekte Rossoni'yi serbest bıraktı. Öte yandan işverenler, Rossoni'nin yaptıklarına kuşkuyla bakıyor ve konfedere birlikten hoşlanmıyorlardı, ve 1928'de Mussolini'nin Rossoni'yi azletmesini ve konfederasyonu işverenlerin altı konfederasyonuna tekabül eden birbirinden bağımsız altı özerk konfederasyon halinde çözmeyi başardılar.

Bunun bir ölçüde doğru olduğunu göreceği-

miz gibi, korporativizme doğru ileri bir adım olduğu söyleniyordu. Ama bunun işçi sendikalarının kontrat gücünü zayıflatmayı hedef aldığını söylemek daha doğru görünüyor.

Konfederasyonun çözülmesine, diğer nedenler yanında, en başta sanayiciler olmak üzere tutucuların şaşkınlığının ve devletin daha fazla faşistleştirilmesine karşı koydukları direncin üstesinden gelmek üzere Mussolini tarafından karar verilmiş olması muhtemel olmayan bir şey değildir. Tutucular ve sanayiciler faşizm hesabınca —yeni, çalışma ilişkilerini ilgilendirdikçe, sendikacılık ve korporativizm hesabınca— devletin tam bir reformunun, hükümetin ekonomik politikasının kaynağı olmuş ve olmakta olan özel girişime inancı yıkacağından korkuyorlardı. Bazıları, bu özel malî çıkarları garantilemek için en iyi şeyin fiberal devletin bu görünümlerini kaldırmamak olduğunu düşünüyorlardı.

Özel malî çıkarlara dokunulmadı. Ama devletin reformu 1927-28'de politik temsil ve yasama meclisi temel meselesinde, ileriye doğru başka bir kararlı adım aldı.

Bütün bunlar hakkındaki düşünceler karışıktır, ama bazı ilginç noktalar doğdu: En başta genç Giuseppe Bottai olmak üzere korporativizm teorisyenleri, çıkış noktası olarak liberal devletin savaş sonrası krizindeki başarısızlığını aldılar. Liberal devlette en çok eleştirdikleri, politik temsil ve üretim ve çalışma güçleri, girişimciler ve işçiler arasındaki çatlaktı. Sorun bu bölünmenin kaldırılması, yumuşak bir şekilde üretim ve çalışma güçlerine sarılacak yeni bir politik temsil tipi yaratma ve aynı zamanda, ye-

ni bir ilişki tipi yaratmaktı. Teorisyenlerin söylediği buydu.

Hemen 1925 Ekiminde, büyük meclis bu sorunu görüştü. O günlerde faşizm yalnız teoride de olsa, birden fazla partinin varlığına izin veriyordu. Geleneksel politik temsil ilkesini (Yasama Meclisine güvenerek) ve işçi temsilciliği ilkesini hafifleten bir çözüm önerildi. (gerçekte, bu daha önce, 1910-11 ve 1919'da önerilmişti) Senato, kısmen sendikalar veya korporasyonlar (iki sözcük henüz değiş tokuş suretiyle kullanılabiliyordu) temsilcilerinden oluşacaktı.

Ama bunun için bir şey yapılamadı, çünkü gelen iki yılda diğer partiler kaldırıldığında faşizmin gerçek karakteri oldukça açık olarak görünmüş ya da senatör adaylarının bir kısmı kraldan alınarak rahatsız edilmesi önlenmişti. Bununla birlikte, 1928'de Mussolini ve kral, krala vekâlet konusunda Büyük Meclis'e verilen yetkiler üzerinde sürtüşmeye düştüler. Gerçekte bu hazırlık, oldukça yavaş bir şekilde olmasına rağmen, kralın özgürlüğünün sınırlanmasını hedef alıyordu.

Senato hâlâ kral tarafından atanıyordu. Geleneksel politik temsil kaldırılmış ve yasama meclisi, Büyük Meclis'in daha sonra aralarından seçmenlere sunmak üzere bir liste çıkaracağı adayları göstermekle sınırlanmış olan; sendikaların veya korporasyonların temsilcilerinden oluşmuştu. (Mussolini'nin özellikle faşist bir biçimde, kendisini ne kadar sinirlendirdiklerini ısrarla söylediği) seçimler, Plebisit diye adlandırılıyordu.

Sadece isimde sendikacı ve korporatif Yasa-

ma Meclisi, on yıl sonra başka bir reforma uğradı. Bütün seçilmiş olma işaretleri —resmi işaretler bile— gözden kayboldu. **Camera dei fasci e delle corporacioni** (Faşistler ve Korporasyonlar Yasama Meclisi) adını aldı ve bu arada kurulmuş olan partinin ulusal birliği ve korporasyonların ulusal birliği temsilcilerinden oluşturuldu.

1929 Martında yapılan ilk 'plebisit seçimleri,' faşist devletin kuruluşunun doruğu olarak, rejim için açık bir başarıydı. Belki de bu durumun nedeni Mussolini'nin bir ay önce kazandığı başka bir başarıydı —büyük bir başarı—: Concordat.

Bir sürü nedenlerle kiliseyle uzlaşma ve 'Roma Sorunu'na bir son, Mussolini tarafından aranmaktaydı. Kilisenin desteğiyle, kitleleri tamamen faşist devlete katılmaya ikna etmeyi ve hatta proletaryanın serbestliğini elinde bulundurmayı umuyordu. Faşizmin yüklediği, korporativizm diye adlandırılmaya başlanan sınıflar arasındaki işbirliği —önemli ayrılıklara rağmen— katolik korporativizminde tam bir örnekti. Ama Mussolini'yi Concordat yoluna iten, en az bunun kadar önemli iki neden daha vardı: Birincisi, önceki hükümetler tarafından yapılanları tahsil etmek suretiyle faşizmin prestijini ve kendi kişisel prestijini güçlendirmek istiyordu; ve ikincisi, kilisenin desteğinden, onu ulusal genişlemenin bir yolu olarak kullanmakta yararlanmak istiyordu. Mussolini bu ikinci motifi, milliyetçilerin kehanetlerine devam ederek daha 1921'de açıkça kabul etmişti.

Romanyalı bir sabık sosyalist olarak Musso-

lini, güçlü bir anti-klerikal idi. Dini politikası ve dini **instrumentum regni*** olarak kullanma isteği ters diye adlandırılabilecek kadar açık fikirliydi; hükümetteki öncellerinin hiçbiri böyle bir şeyi hayal edemezdi. Anti-Klerikal olan ve geleneği temsil eden kral başından beri Concordat düşüncesine karşı olmuştu. Bu açık fikirlilik yeni bir şey, İtalyan politikasına Mussolini ve faşizm tarafından getirilmiş tipik bir değişiklikti.

Bu tarihi örneklerle dolu bir sorundu. Bunlar Gioberti'nin İtalyan üstünlüğü mitiyle başlamıştı ve bazı kereler katolik tutucular, liberaller ve milliyetçiler tarafından desteklenen, Papa'nın evrensel yalvarışının uyanışında, ulusal genişlemeyi kurmakta ve işçi sınıfı kitlelerini yönetmekte dini bir araç olarak kullanma eğiliminden oluşuyordu. Bazen —daima değil— dinin **instrumentum regni** olarak yalnızca dar bir uygulaması olmakla kalmıyor, değişen derecelerde içten dinsel duygunun konusu oluyordu. Yıllar geçtikçe bu duygu zayıfladı ve ilk motif onun önüne geçti.

Mussolini'nin dini politikası genel savaş-sonrası politikasıyla ilişkiliydi. Savaştan önce dini politikadaki eğilim kilise ve devleti ayırmak olmuşken savaştan sonraki eğilim, bütün ülkelerde, kiliseyle daha yakın bir anlaşmayı hedef almaktı. Kritik bir dönemdi ve bunun kökenleri Rus Devriminde ve komünizm korkusunda yatıyordu; buna karşılık kilisenin desteğini aramanın akıllıca olduğu düşünülüyordu. Ve kilise, kendi hesabına, toprak sahipleriyle olan geleneksel

---

* Yönetim aracı.

ilişkileri yerine, şimdi mali ve orta sınıf dünyasında yeni ilişkiler buluyordu.

Evvelce Benendit XV tarafından yoluna konan Concordat politikası Pirus XI'in özel himayesinde göründü. Öncekinin tersine, Pirus XI katoliklik ve onun sivil toplumla ilişkilerine ait uzlaşmaz, teokratik ve totaliter diye adlandırılabilecek bir düşünceye sahipti. Bu düşünceyi tamamlamanın araçlarının Concordat ve Katolik Eylem* politikası olduğuna inanıyordu. Sosyalizm ve komünizmden nefret ediyor ve aşırılıklarına rağmen (faşizm -ç) dar fikirli olduğu için ve onu bolşevizme karşı bir engel olarak gördüğü gibi faşizme karşı sempati duyuyordu. Söylemiş olduğum gibi, 1923'de Vatikan Halk Partisini terketti ve faşizme yaklaştı. Bütün bu motiflerden ayrı olarak Papa da, Papalık İdaresini kuşatan mali zorlukları çözmek üzere Lateran Paktı'nı kabule yöneldi.

Ama Mussolini Concordat'a yalnızca politik düşüncelerinin kendisini liberal devletin kiliseyle olan işlerinde izlediği ilkelerin bilgisini almasına olanak verdiğinden gelmemişti. Totaliter faşist rejime borçlu olarak, kilise hesabına gelecekteki her türlü teokratik istekleri ve papaz müdahalesini kontrol edebileceğini biliyordu. Mussolini'nin plânlarında Concordat, kilisenin tam anlamıyla devletin çıkarlarına tabi olduğunu görmeliydi. Tabii Papa, işleri değişik bir biçimde görüyordu.

Lateran Paktı'nın imzalanmasından kısa bir zaman sonra, Mussolini'nin davranışı Papalık

---

* 1865'de papalığın dünyevi gücünü kaybettiğinde kurulan, kilisenin lâik kolu. (İng.-ç.n.)

idaresiyle ilişkilerinde gerginlik yarattı. 1930 yazında bu gerginlik, çok daha yoğun olarak, yeniden hissedildi, çünkü hükümet, Katolik eylemin sendikacılık ve spor faaliyetlerine devamına izin vermeyi reddetti. Sonunda Pirus XI, diğerleri arasında, Gasparri ve Parcelli kardinalleri tarafından ikna edilerek çekildi, çünkü gerçek düşman, artan bir şekilde komünizm iken, faşizmle çatışmanın zamanı olmadığını hissediyordu.

Giampiero Carocci